

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Rozvoj principu participace seniorů v regionu Milevsko

Autor práce: Markéta Jarošová
Studijní obor: Sociální a charitativní práce
Forma studia: kombinovaná
Vedoucí práce: doc. Michal Kaplánek, Th.D.

2010

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Branicích dne 15.března 2010

Děkuji vedoucímu své bakalářské práce doc. Michalu Kapláňkovi, Th.D.,
za cenné rady, připomínky a metodické vedení celé práce.
Rovněž děkuji své rodině za trpělivost a podporu, které se mi z jejich strany
dostávalo po celou dobu mého studia.

OBSAH:

ÚVOD	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Život, stárnutí a stáří	8
1.1 Charakteristika stárnutí	8
1.2 Stárnutí z pohledu demografického vývoje	10
1.2.1 Předpokládaný vývoj v České republice	10
1.3 Charakteristika stáří	11
1.3.1 Vymezení stáří	12
1.3.2 Stáří kontra rezignace	13
1.3.3 Aktivní stárnutí	14
2 Gerontologie a geriatrie v souvislosti s otázkami stárnutí a stáří	15
2.1 Význam gerontologie a geriatrie pro vznik zásadních mezinárodních dokumentů	16
3 Participace	17
3.1 Význam slova „participace“ a její dělení	18
3.2 Participace a demokracie	20
3.3 Participace jako důsledek uspokojování lidských potřeb	22
3.4 Možné způsoby participace občanů v dnešní době	24
3.5 Principy a cíle participace, zejména participace seniorů	28
II. PRAKTICKÁ ČÁST	36
4 Výzkum	36
4.1 Úvod	36
4.2 Cíl a předmět výzkumu	37
4.3 Hypotézy výzkumu	37
4.4 Metodika výzkumu	38

4.5	Harmonogram výzkumu	38
4.6	Výsledky výzkumu	38
4.7	Vyhodnocení dotazníku	40
	ZÁVĚR	50
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	52
	SEZNAM PŘÍLOH	57
	ABSTRAKT	68
	ABSTRACT	69

ÚVOD:

„Starý člověk bývá charakterizován svou příslušností k věkové skupině definované dosažením 60, resp. 65 let. Je spojován se sociálním statutem důchodce, je považován za neatraktivního či neproduktivního a předpokládány jsou i zdravotní charakteristiky spojené s involucí – ztrátou funkčních schopností, multimorbiditou, postupnou ztrátou soběstačnosti. Takový je stereotypní pohled na stáří, který pojímá staré lidi jako homogenní skupinu bez individuálních rozdílů, jež je pro společnost spíše zátěží, protože odčerpává významnou část společenských zdrojů na financování důchodů a na pokrytí nákladů zdravotní a sociální péče. Jde o pohled postrádající snahu najít pozitivní hodnoty stáří a zaznamenat významnou roli velkého počtu seniorů, kteří prospívají společnosti svou prací nebo naplňují svůj čas jiným smysluplným alternativním programem.“¹

V úvodu své bakalářské práce jsem použila citaci z knihy „Sociální práce v praxi“, která plně vystihuje pohled mnohých lidí v naší populaci na seniory. Bohužel, stárnutí a stáří je stále viděno jako postproduktivní období lidského života, které je zatracováno zejména mladšími lidmi kvůli jeho údajné neužitečnosti a nepotřebnosti. Jen málo lidí si uvědomuje, že i jich se stárnutí dotýká a že i oni budou jednou v roli seniora. Snad díky této minoritní uvědomělé skupince lidí se o stáří začíná čím dál častěji mluvit i v pozitivním smyslu. Ano, seniorům bezesporu patří místo v naší společnosti, kterou díky své moudrosti a nabytým zkušenostem neocenitelně obohacují.

Bakalářská práce nazvaná „Rozvoj principu participace seniorů v regionu Milevsko“, je zaměřena na problematiku participace. Pojednává o možnostech, jak ji občané mohou v dnešní době využívat a zda jsou dané možnosti využívány také seniory. Problematika aktivního zapojování lidí do chodu společnosti je zde rozebírána především z hlediska politické participace. Výběr tohoto tématu jsem si zvolila díky svému zaměstnání, které obnáší každodenní styk se seniory

¹ Cit. MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*, s. 163.

v milevském regionu. Proto jsem využila nabízeného tématu pro seznámení se s problematikou participace seniorů. Zároveň jsem se chtěla obeznámit s možnostmi, jaké v tomto směru senioři v milevském regionu mají a jakých možností přitom skutečně využívají.

Teoretická část je rozdělena do tří kapitol. Pojednává o stárnutí a stáří, o aktivním stárnutí a dále o stárnutí z pohledu demografického vývoje. V další kapitole je nastíněn význam gerontologie a geriatricie z hlediska podpory a rozvoje všestranné péče o seniory a také principu participace. V poslední kapitole teoretické části je vysvětlen vlastní pojem participace, její souvislost s demokracií a s uspokojováním lidských potřeb. Dále jsou zde popsány možnosti participování a také způsoby, které mohou občané při uspokojování svých potřeb a zájmů využívat. V závěru je řešena participace seniorů, přičemž je využito porovnání této problematiky s problematikou participace mládeže.

V praktické části je hlavním cílem výzkumu zjistit, zda obce a města v milevském regionu podporují participaci občanů, zvláště seniorů. Dále je zjišťováno, zda a jakým způsobem senioři možnosti spolupodílení se na chodu společnosti v rámci místních struktur sami využívají a hraje-li velikost obce (počtem obyvatel) roli v podporování aktivit svých občanů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Život, stárnutí a stáří

Život. Život je to, co máme všichni společné. Ve stručnosti by se dal tento pojem definovat jako cesta začínající narozením a končící smrtí. U každého člověka život vypadá trochu jinak, ale v zásadě se mezi jedinci příliš neliší. Naše životní cesta je rozdělena do několika etap, které na sebe plynule navazují a jsou prolínány řadou změn, kterým musíme nejprve porozumět, abychom mohli náš život prožít plnohodnotně, spokojeně a naplno. Jednou z těchto etap je i etapa stáří a s ní související stárnutí.

1.1 Charakteristika stárnutí

Stárnutí je proces, který se týká všech živých i neživých struktur na Zemi. Ani člověk, který je ve 21. století obklopen řadou technických vynálezů, novinek z oblasti medicíny a farmakologie, nemůže tomuto procesu změn nějak výrazně zabránit.

Na stárnutí lze pohlížet z několika úhlů pohledu. Může být chápáno jako involuce, tedy proces negativních změn, k nimž dochází po dospělosti.² Lze ho také popsat jako senescenci, která je charakterizována jako zákonitý biologický celoživotní proces, který je u člověka nápadný po 30. roce věku,³ nebo také tak, jak uvádí Leonard Hayflick. „Stárnutí představuje postupnou ztrátu běžných životních funkcí od okamžiku dovršení pohlavní dospělosti až po maximální délku života, která je pro každého jedince daného biologického druhu jiná.“⁴

Mnozí z nás se však s procesem stárnutí nehodlají smířit a různými činnostmi a způsoby se snaží minimalizovat jeho účinky, které se na nich postupně projevují. Z historického hlediska trvalo velmi dlouhou dobu, než vědci přestali znevažovat výzkum z oblasti biologie stárnutí a poznali význam těchto poznatků pro

² HARTL, P. *Stručný psychologický slovník*, s. 261.

³ Srov. *Všeobecná encyklopedie*. 7.díl, ř-š, s. 264.

⁴ HA YFLICK, L. *Jak a proč stárneme*, s. 32.

porozumění vlastního procesu stárnutí. Dnes je již bezesporu prokázáno, že rychlost stárnutí závisí na genetickém opotřebování a poruchách biologických struktur organismu, je modifikováno chorobnými procesy, životním prostředím a také způsobem života, což znamená, že průběh stárnutí je u každého jedince individuální a asynchronní (různé systémy téhož jedince involují různým tempem).⁵

Definovat stárnutí je velmi nelehkým úkolem nejen pro laika, ale i pro odborníky. Žádná definice nikdy nemůže dokonale vystihnout plný význam tohoto termínu. Jedním ze způsobů, jak můžeme stárnutí lépe porozumět je rozdělit stárnutí na biologický, chronologický a sociální věk.

Biologický věk nám ukazuje biologický stupeň vyspělosti, případně involuci tělesných tkání. Tento věk nemusí být ve shodě s věkem kalendářním ani mentálním.⁶ Lze říci, že biologický věk vyjadřuje konkrétní míru opotřebovanosti organismu z hlediska jeho funkčnosti a také individuální výkonnosti konkrétního jedince. Je v přímé souvislosti s působením okolního prostředí, s životním stylem, prodělanými nemocemi apod. Z toho tedy vyplývá, že biologické stárnutí neprobíhá u všech lidí stejně, stejnou rychlostí.⁷

Dalším, nejběžnějším a také nejjednodušším způsobem, jak lze spolehlivě měřit náš věk je používat již výše zmíněný **věk kalendářní**, tedy **chronologický**. Většina z nás bezpečně svůj kalendářní věk zná. Tento způsob měření našeho věku se stal součástí při určování naší totožnosti, stal se stereotypem, který patří neodmyslitelně k životu ve společenství lidí. Zmíněná metoda však sama o sobě o člověku a o jeho stárnutí mnoho nevyovídá, pokud daný časový údaj nekoreluje s dalšími mírami. I tak je míra korelace někdy velmi malá.⁸

Poslední běžně používanou mírou je **věk sociální**. Tento věk se vztahuje ke společenskému očekávání chování, které bývá charakteristické pro určitý věk biologický. Sociální věk bývá spojován se změnami sociálního statusu⁹

⁵ *Všeobecná encyklopedie*. 7.díl, ř-š, s. 264.

⁶ HARTL, P. *Stručný psychologický slovník*, s. 33.

⁷ HA YFLICK, L. *Jak a proč stárneme*, s. 28 - 29.

⁸ Srov. STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí*, s. 19.

⁹ Tamtéž, s. 19 – 20.

a odchodem do důchodu, který je u mnohých lidí doprovázen pocitem méněcennosti, neužitečnosti a ztrátou prestiže.

Co tedy o procesu stárnutí vlastně víme? Snad jen to, že samotný proces nebyl dosud spolehlivě objasněn a přes existenci teorií, které se ho snaží vysvětlit se jeho exaktní vymezení stále příliš nedaří. Mnozí gerontologové provádějí u lidí neustále nová a nová biologická měření, která by pomohla předvídat tempo stárnutí. Ale zatím vše, co se zdálo být možným modelem stárnutí se ukázalo jako příliš individuální, proměnlivé a nestálé.¹⁰

1.2 Stárnutí z pohledu demografického vývoje

Současným problémem, se kterým se potýkají snad všechny hospodářsky vyspělé země je *stárnutí populace*. To je způsobeno několika aspekty jako je nízká porodnost a neustále klesající úmrtnost ve středním věku a ve stáří.¹¹

Tento fakt je však příznačný až pro dnešní dobu. Dříve se lidé příliš vysokého věku nedoživali a jen málokomu se podařilo překročit věkovou hranici 65 let.¹² Podle existujících odhadů se až do 17. století tohoto věku nedožíval nikdo. Zlomovým obdobím se stalo až 17. století, kdy hranici 65 let překročilo pravděpodobně 1% tehdejší populace, v 19. století se tato hodnota zvýšila až na čtyřnásobek. Ve 20. století tvořilo západní populaci již 12% lidí, kteří přesáhli hranici 65 let věku. Současný stav se pohybuje okolo 15% a odhad pro rok 2030 hovoří až o 30 % lidí, kteří překročí hranici důchodového věku.¹³

1.2.1 Předpokládaný vývoj v České republice

Následující údaje jsou převzaty z projekce obyvatelstva České republiky,¹⁴ která byla vypracována Českým statistickým úřadem v závěru roku 2003.

¹⁰ HA YFLICK, L. *Jak a proč stárneme*, s. 30.

¹¹ KALVA CH, Z., ONDERKOVÁ, A. *Stáří: Pojetí geriatrického pacienta ...*, s. 8.

¹² TOŠNEROVÁ, T. *Jak si vychutnat seniorská léta*, s. 17.

¹³ Tamtéž, s. 13.

¹⁴ ČSÚ. *Populační prognóza ČR ...*, s. 13.

V porovnání s předchozími projekcemi z let 1993-1999 bylo zjištěno, že se očekávané trendy budoucího populačního vývoje v základních rysech nikterak radikálně neliší.

V České republice bylo postupné stárnutí obyvatelstva zapříčiněno především tzv. stárnutím zespoda věkové pyramidy. To znamená, že v populaci dochází ke snižování počtu dětí a občanů starších 65 let oproti tomu pozvolna přibývá.

Předpokládá se také, že osob starších 65 let bude intenzivně přibývat, zejména od doby, kdy se tohoto věku začnou dožívat početně silnější generace narozené po roce 1940. Ke zrychlení tohoto procesu by mělo dojít mezi roky 2011-2017, a to v důsledku přechodu silných poválečných ročníků přes tuto věkovou hranici.

Díky všem uvedeným faktorům dojde i k výrazným změnám ve věkovém složení obyvatelstva. Z toho vyplývá i fakt, že by se mohl průměrný věk v roce 2050 pohybovat mezi 48 a 50 lety. Tento údaj se oproti dnešnímu průměrnému věku liší až o 10 let.

Značnou měrou vzroste i index stáří. Podle střední varianty projekce by počet obyvatel starších 65 let převyšoval počet dětí do 15 let v horizontu projekce 2,5krát, podle nízké dokonce více než 3,5krát.

V souhrnu lze říci, že stárnutí populace bude až do poloviny tohoto století bezesporu hlavním rysem populačního vývoje České republiky.

1.3 Charakteristika stáří

Stáří je poslední fází našeho života. Je všeobecně známo, že se lidský věk díky zlepšení, rozvoji a dostupnosti zdravotní péče, rozmanitější stravě a zvýšenému zájmu o zachování tělesné kondice do vysokého věku neustále zvyšuje. Být starý tedy nemusí znamenat být fyzicky a duševně sešlý. Přesto s sebou stáří přináší řadu změn, jako je například zpomalení reflexů, zhoršení sensorických a duševních funkcí nebo zpomalení reakcí. Mnohdy jsou tyto změny způsobeny chorobnými procesy v organismu, které mohou výrazně negativně ovlivnit i psychiku seniora.

Postupné omezování fyzických sil s sebou přináší i výrazné snížení možností trávení volného času, ztrátu dlouholetých koníčků a přerušení sociálních kontaktů s přáteli. Největší změnou doprovázející stáří však bývá odchod ze zaměstnání do důchodu a ovdovění. V souhrnu dané změny mohou vyvrcholit až sociálním vyloučením seniora.

Stáří může být pro mnohé z nás složitým obdobím plným změn. O to více bychom mu měli chtít porozumět, smířit se s ním a snažit se prožít poslední etapu našeho života s radostí a naplno.

1.3.1 Vymezení stáří

Ve většině západních zemí je počátek stáří vymezen věkem mezi šedesáti a šedesáti pěti lety, což v podstatě odpovídá věku odchodu do důchodu.¹⁵ Jako tzv. třetí věk, tedy závěrečnou etapu lidského života, bývá stáří označováno v sociologii¹⁶. Jak bylo již naznačeno, široká škála definic nám skýtá mnoho způsobů, jak lze „stáří“ představit.

Jednou z možností je rozdělení lidí na *seniory* (tedy na lidi šedesátileté a starší) a *staré seniory* (tj. lidé starší osmdesáti let). Toto rozdělení bývá praktičtější nikoli pro demografický popis populace ve vyspělých zemích, ale pro celý svět. Důvod je ten, že v některých oblastech se střední délka života pohybuje okolo čtyřiceti let.¹⁷

S dalším možným dělením stáří přišla i WHO.¹⁸ Podle ní dělíme věk na věkové hranice:

- **Střední věk** – věk od 45 – 60 let
- **Rané stáří** – věk od 60 – 75 let
- **Pokročilý věk, vlastní stáří** – věk od 75 – 90 let
- **Vysoký věk, dlouhověkost** – věk od 90 let výše

¹⁵ STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí*, s. 20.

¹⁶ *Všeobecná encyklopedie*. 7.díl, ř-š, s. 269.

¹⁷ HOLMEROVÁ, I., JURAŠKOVÁ, B., ZIKMUNDOVÁ, K. a kol. *Vybrané kapitoly...*, s. 27.

¹⁸ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 332.

O rozdělení lidského života na řadu typických stádií, která by byla platná pro většinu lidí, se pokusil také známý psycholog Erik H. Erikson. Ve své studii se zabýval dominantním vývojovým úkolem příslušného stádia, případně jeho klíčovou krizí. Jako poslední životní období uvedl „*Život po šedesátce, stáří (senium)*.“¹⁹ Eriksonův pozitivní pohled na stáří je spjat s moudrostí a získáním nadhledu.

Ať již budeme stáří dělit jakýmkoli způsobem nezměníme tím nic na faktu, že ve 21. století u nás přibývá gerontů rychleji než příslušníků jiných věkových skupin. Zvýšení počtu starých lidí v naší populaci má za důsledek změnu jejich životních podmínek i vliv na biodromální vývoj každého z nás. Z gerontů se stala silná skupina, která má svou vlastní, jedinečnou historickou zkušenost, moudrost i pošetilost, naděje i strachy²⁰.

Jak bylo již řečeno, stárnutí u každého jedince probíhá zcela individuálně. A to nejen po stránce fyziologických změn, které postupně mění naše tělo, ale mnohem významnější jsou rozdíly mezi seniory po stránce psychického vývoje. Duševní růst nebo úpadek: tyto dvě možnosti nám zůstávají i po šedesátce.²¹ Pokud nám tedy postupující stáří (které je doprovázeno řadou involučních změn, omezeným přísunem finančních prostředků apod.) neznemožní žít podle vlastního kréda, záleží zcela a pouze na nás, zda „podzim“ našeho života prožijeme aktivně nebo budeme -li někde v koutku očekávat, co s sebou tato poslední životní etapa přinese.

1.3.2 Stáří kontra rezignace

Dnešní doba je dobou orientovanou spíše na mládí. Společnost je každodenně zahrnována informacemi o vědeckém pokroku, který nám přináší nesčetné možnosti jak „omládnout“. V reklamách jsou nám představováni lidé krásní, vitální, netrpící žádným neřešitelným problémem, který by mohlo stárnutí s sebou přinášet. Někdy to může vzbuzovat až dojem, že naše společnost s alternativou

¹⁹ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 54 – 55.

²⁰ Tamtéž, s. 332 – 333.

²¹ Tamtéž, s. 331 - 332.

stáří příliš nepočítá. Oproti tomu jsme často seznamováni se starými lidmi jako s geriatrickými pacienty - pomalými, slabými, zbytečnými a nemocnými poživateli státních dávek, kteří jsou pro stát velkou ekonomickou zátěží. Přesto tomu není tak dávno, kdy se na stáří pohlíželo ne jako na přítěž, ale jako na studnici moudrosti a životní zkušenosti, ze které mohla další generace čerpat.

Faktem je, že na vlastní stáří většina z nás není připravena. Bohužel. Současný životní rytmus bývá příliš hektický na to, aby zbyl člověku čas na přemýšlení o tom, co nám může stárnutí přinést. Mnohým z nás pak seznamování se se stářím připomíná spíše příslovečné „tápání ve tmě“. Co si tedy můžeme přát více, než aby se obraz stárnoucího člověka v České republice rychle změnil a lidé začali nad stářím přemýšlet dříve, než se jich samotných začne týkat osobně. Vždyť senior nemusí být pouze konzumentem nabízených služeb, ale může být ještě potřebný jak pro vlastní rodinu, tak i pro společnost.

1.3.3 Aktivní stárnutí

V mnohých evropských zemích byl již obraz stáří jako pasivního a neaktivního životního období povětšinou odbourán. Bývá zde běžné, že pro „důchodce“ není tabu být součástí společenského dění a že i přes různé neduhy a ztráty může žít aktivně a spokojeně. Není nic nezvyklého, že si lidé v pokročilém věku organizují svůj volný čas podle vlastního gusta - jezdí na výlety, sportují, seznamují se s prací na počítači a všelijak se zapojují do společenského dění. O vhodnosti mít alespoň některé vlastní volnočasové aktivity po celý život se hovoří i v knize: *Jak si vychutnat seniorská léta*.²² Autorka knihy dále uvádí, že „volnočasové“ činnosti vedou ke spolkové nebo klubové činnosti, často s mezigeneračním charakterem.“ Stáří nevyklučuje ani učení se novým věcem. Jde jen o to mít chuť se něčeho účastnit, na něčem se spolupodílet a nebát se znovu začít hledat nový životní cíl. Důkazem toho jsou i U3V – univerzity třetího věku.

V mnohých ohledech k podpoře samostatnosti a nezávislosti může přispívat i samotný stát. Za příklad by mohlo být uvedeno Nizozemsko. Díky celosvětovým

²² TOŠNEROVÁ, T. *Jak si vychutnat seniorská léta*, s. 24.

statistikám víme, že se ženy dožívají vyššího věku nežli muži. Z toho vyplývá, že s pokračujícím stářím narůstá ovdovělost, a to zejména u žen. Ani naše republika v tomto směru netvoří výjimku. Podle statistiky z roku 2000 jsou dominantní skupinou ovdovělé staré ženy. (Statistika se týkala věkové skupiny od 80 let výše, kdy ovdovělých mužů bylo 30,8 % a ovdovělých žen 80,6 %).²³ Díky tomu je žena postavena do nové role, se kterou si sama nedokáže poradit. A právě v Nizozemsku jí mohou být oporou otevírané kurzy pro vdovy, které jsou určitým druhem služeb poradenských. Tím však jejich význam nekončí. Využívání této služby zároveň ženám otevírá možnost vstoupit do nové komunity. Ženy zde často získají nové kontakty, což v důsledku pomůže překonat jejich osamělost.²⁴ I tak lze dopomoci starému člověku pootevřít dveře k prožití příjemnějšího stáří, které nebude synonymem pro bezmocnost a samotu v důsledku sociální exkluze. Nizozemí však není jedinou zemí, která se snaží určitým způsobem zabránit sociálnímu vyloučení nejen ovdovělých starých lidí z majoritní společnosti.

V současné době je tento princip pomoci jedním ze základních pilířů sociální práce v mnohých evropských zemích. K vnímání stáří jako specifického období lidského života v souladu s reflektováním specifických potřeb s ním spojených však docházelo velmi pozvolna. Nezbytné poznatky, které vedly ke vzniku a rozvoji oborů a organizací zaměřujících se právě na problematiku stáří, máme zejména díky - gerontologii a geriatrii.

2 Gerontologie a geriatrie v souvislosti s otázkami stárnutí a stáří

Gerontologie a geriatrie jsou bezesporu nepostradatelnými obory pro pochopení problematiky stárnutí a stáří. Obecným pojmem pro nauku o stárnutí a stáří je pojem *gerontologie*, která zkoumá poslední období lidského života z pohledu biologického, demografického, sociálního a mnoha dalších aspektů.²⁵ Gerontologie úzce souvisí s oborem *geriatrie*, který usiluje o rozvoj úspěšného konceptu stárnutí, zabývá se otázkami patogeneze a chorobami ve stáří, stejně jako

²³ KALVA CH, Z., ONDERKOVÁ, A. *Stáří: Pojetí geriatrického pacienta ...*, s. 9.

²⁴ TOŠNEROVÁ, T. *Jak si vychutnat seniorská léta*, s. 23.

²⁵ HOLMEROVÁ, I., JURAŠKOVÁ, B., ZIKMUNDOVÁ, K. a kol. *Vybrané kapitoly...*, s. 12.

hodnocením funkčního stavu seniora, jeho soužitím a interakcí s prostředím, rozvíjí specifický režim podporující adaptaci, rekonvalescenci apod.²⁶

Geriatricie díky získaným zkušenostem z oblasti zdravotní a zdravotně-sociální péče o seniory podporuje myšlenky integrace seniorů, jejich participaci, nediskriminovatelnost a modifikaci služeb.²⁷

2.1 Význam gerontologie a geriatricie pro vznik zásadních mezinárodních dokumentů

V roce 1982 se ve Vídni uskutečnilo První světové shromáždění o stárnutí a stáří, jehož hlavním organizátorem byla OSN. Výsledkem tohoto shromáždění bylo přijetí důležitých zásad pro seniory (viz. příloha č.2). O 17 let později byl rovněž z iniciativy OSN rok 1999 ohlášen jako Mezinárodní rok seniorů, jehož vstupním dokumentem byl pro ČR Národní plán přípravy na stáří.²⁸ V tomto plánu byly popsány navrhované změny z oblasti zdravotní péče, vzdělání, bydlení, sociálních služeb, penzijní politiky v souvislosti s demografickými a sociálními změnami. O jeho vypracování se zasloužilo především MPSV ve spolupráci s poradním sborem, se zástupci státní správy a samosprávy, zástupci odborné veřejnosti i nestátního neziskového sektoru.²⁹

Druhé světové shromáždění se uskutečnilo v Madridu v roce 2002. Projednávaly se zde především otázky ohledně stárnutí populace a problémů s ním souvisejících z celosvětového hlediska. Shromážděním byl přijat i závěrečný dokument – Mezinárodní akční plán pro stárnutí a stáří. V něm jsou definovány oblasti potřeb seniorů, které by měly být společnostmi respektovány a uspokojovány.³⁰

Významný je také dokument, který vzešel z ministerské konference o stárnutí pořádané Organizací spojených národů v roce 2007. Zabývá se otázkami zamezení

²⁶ HOLMEROVÁ, I., JURAŠKOVÁ, B., ZIKMUNDOVÁ, K. a kol. *Vybrané kapitoly...*, s.12–13.

²⁷ Tamtéž, s. 13.

²⁸ Tamtéž, s. 20.

²⁹ Tamtéž, s. 18-22.

³⁰ Tamtéž, s. 22-23.

chudoby, ekonomikou, významem a důležitostí participace a dalšími aspekty souvisejícími se stárnutím populace.³¹ (Celý dokument – viz příloha č.3)

Je samozřejmé, že naplňování potřeb přímo souvisí s kvalitou lidského života. Doba, kdy se uspokojování lidských potřeb ve zdravotnických a sociálních zařízeních zaměřovala převážně jen na uspokojení potřeb biologických je snad již za námi. Jak uvádí MUDr. Zdeněk Kalvach, „kvalita života souvisí především s naplněním vyšších životních potřeb.“³² Od této teorie se odvinulo rovněž stanovení obecně platných priorit v geriatrických programech a všeobecně v přístupu ke starým lidem. Bez ohledu na jejich zdravotní a funkční stav jsou celosvětově zdůrazňovány následující principy: ***zabezpečnost, autonomie, důstojnost, smysluplnost a participace.***³³

A právě ***participací***, jejím významem, důležitostí a možnostmi, jak se člověk může zapojit do života komunity a aktivně se podílet na jejím chodu, se bude zabývat následující kapitola.

3 Participace

Pojem participace je v dnešní době každodenně používaným výrazem. Bývá spojován s prosazováním zájmů jednotlivce, různých skupin občanů i zájmů politických v rozsahu rámce národního i nadnárodního. Je to pojem spojovaný s demokracií a s lidskou svobodou, jakožto jedním z požadavků základních lidských práv. Uplatňování principu participace má prokazatelný vliv na produktivitu a spokojenost lidí, posiluje vzájemné vztahy mezi občany různých věkových skupin a zároveň podporuje funkčnost celého společenství. Z toho vyplývá, že naslouchání občanům výrazně podporuje i samotnou demokracii.

Proto je důležité se s možným významem uvedeného pojmu seznámit hlouběji.

³¹ Ministerská konference OSN EHK o stárnutí 2007.

³² KALVA CH, Z., ONDERKOVÁ, A. *Stáří: Pojetí geriatrického pacienta ...*, s. 12.

³³ Tamtéž, s. 12-13.

3.1 Význam slova „participace“ a její dělení

Ve Všeobecné encyklopedii³⁴ je participace vysvětlována jako účast na něčem, účastenství, podíl. Z politologického hlediska se jedná o přímou účast lidí na procesu rozhodování, na řízení, na správě podniku, obce apod. Přímou souvisí se stylem řízení, zejména s řízením demokratickým. Slovník cizích slov³⁵ tento výčet ještě rozšiřuje z hlediska obchodního – participace na zisku; z filozofického hlediska jde o jeden ze základních pojmů platónského učení o idejích k určení vztahu jednotlivých věcí k idejím; z hlediska sociologie jde o svazek mezi lidmi založeném na citové afinitě, který je důležitý pro sjednocení v jedné komunitě.

Obecně je však participace chápána jako účast občanů na společenských procesech, a to jak na procesech rozhodovacích, tak i na aktivitách společenského a politického života. Jde o aktivitu, díky níž dochází k prosazování a zprostředkování zájmů jednotlivce i zájmů širší společnosti.³⁶ Tento proces je významný zejména pro demokracii a pro udržení jejího principu. Jak uvádí Ulrich Beck, participace je „odpovědná účast zainteresovaných na pravomoci rozhodovat o své přítomnosti a budoucnosti“³⁷.

Participaci můžeme dělit na *typy, formy a stupně*. Již v roce 1969 vytvořila S. Arnsteinová osmistupňový „žebříček participace“. Na svém modelu tak popsala osm stupňů účasti občanů USA v procesech veřejného plánování.³⁸ Model je zaměřen na dospělou populaci. V České republice je známější dělení podle Harta, který na Arnsteinovou navázal. Jednotlivé stupně jsou seřazeny podle náročnosti a míry zapojení žáků do rozhodování. Jde tedy o model aplikující participaci v rámci školy.³⁹ Hartových osm stupňů můžeme rozdělit na tři skupiny. „První skupinu, která v sobě zahrnuje tři nejnižší stupně participace (manipulace, dekorace, tokenismus), můžeme označit souhrnně jako *falešnou participaci*. Další

³⁴ *Všeobecná encyklopedie*. 6. díl, p-r, s. 54.

³⁵ Srov. *Akademický slovník cizích slov*. a-ž, s. 571.

³⁶ Srov. MANSFELDOVÁ, Z., KROUPA, A. eds. *Participace a zájmové organizace*... s. 12.

³⁷ Cit. BECK, Ulrich. *Kinder der Freiheit. Wider das Lamento über den Werteverfall*, 17n. In BECK, Ulrich. *Kinder der Freiheit*. Frankfurt 1997, s. 215.

³⁸ VIDLÁKOVÁ, Jitka. *Podoby žákovské participace* [online].

Dostupné na: <http://www.rvp.cz/clanek/229/1675>

³⁹ Tamtéž..

tří stupně (informovaná účast, shora určená spoluúčasť a spolurozhodování) můžeme označit jako *skutečnou participaci*. Sedmý a osmý stupeň (samospráva a sebeurčení) označují určitou míru *samosprávy*, tedy situace, kdy si mladí lidé sami rozhodují o svém programu.⁴⁰

„Vedle osmi stupňů participace rozlišujeme také *sedm forem participace*: příležitostné zapojení, reprezentativní formy participace, otevřená shromáždění a fóra, participaci na projektech, každodenní participaci na chodu zařízení, organizace, obce atp., mediální participaci a účast na volbách“.⁴¹

Podobně jako Hartl se problematikou participace mládeže zabýval i P. Tresender, který použil koncept participace iniciovaný žáky a dospělými. Tresederův model naznačuje, že je možné diferencovat mezi jednotlivými způsoby účasti a zapojení žáků v souvislosti s jejich aktuálními přáními a požadavky, s ohledem na možnosti školy, čas apod.⁴²

V dnešní době se můžeme setkat se dvěma tendencemi týkajícími se právě žákovské participace, které je možné označit jako:

- **participace žáků podporovaná zdola, tedy s měrem od žáků:** v tomto případě jde nejprve o naslouchání hlasu žáků. Až poté dochází k samotné žákovské participaci.
- **participace žáků podporovaná shora, tedy s měrem od dospělých:** pro participaci žáků podporovanou shora je příznačné, že jsou ve škole nejprve vytvořeny podmínky pro participaci, většinou v podobě zastupitelských těles (např. žákovská samospráva), přes něž se mohou žáci vyslovovat.⁴³

Výše uvedené možnosti participace se však týkají žáků a mládeže, jsou tedy charakteristické pro školy a školská zařízení.

⁴⁰ KAPLÁNEK, M. *Formy participace v - PVČ - Část skriptu 23.12.2009* [online]. Dostupné z WWW: <http://www.tf.jcu.cz/getfile/7079c7b263fafc05>

⁴¹ Cit. tamtéž.

⁴² VIDLÁKOVÁ, Jitka. *Podoby žákovské participace* [online].

Dostupné na: <http://www.rvp.cz/clanek/229/1675>

⁴³ Tamtéž.

Z jiného hlediska lze participaci dělit na *politickou, ekonomickou a sociální*.⁴⁴

- **Participace politická:** vyjadřuje podíl lidí na rozhodování o základních otázkách rozvoje společnosti a života lidí.
- **Participace ekonomická:** umožňuje spolurozhodování o pracovních otázkách a činnosti pracovních kolektivů.
- **Participace sociální:** vychází z příslušnosti k sociálním skupinám a z dobrovolného členství ve spolcích, sdruženích a organizacích.

V rámci této práce je zásadní zmínit se také o tzv. *občanské participaci*, pod níž spadá participace politická. Jejím hlavním cílem je zapojit občany do řešení věcí veřejných nezávisle na státu a ekonomické sféře. Může být institucionalizovaná ve formě občanských sdružení nebo neziskových organizací. Občanská participace je prospěšná při řešení problematiky na místní úrovni (např. při řešení problémů v rámci města či obce), zejména je-li založena na principu partnerství občanů a institucí. Jde o prostředek, který umožňuje, aby spolu členové komunity - občané obce, města nebo kraje - začali vzájemně komunikovat. Partnerství a programy tedy mohou podstatně změnit způsob, jakým obec nebo vyšší celek zachází se svými problémy.⁴⁵

3.2 Participace a demokracie

Demokracie má pro mnohé z nás zásadní význam. Spojujeme ji se svobodou a rovností všech občanů, s politickým principem, který je založený na účasti lidu na řízení společnosti, kdy se menšina podřizuje většinové společnosti. Nejedná se

⁴⁴ KAPLÁNEK, M. *Formy participace v – PVČ - materiály k přednášce 1.10.2009* [online]. Dostupný z WWW: <http://www.tf.jcu.cz/getfile/0ac8b9e8506e9f9e>

⁴⁵ MISTERKA, V. *Občanská participace na identifikaci potřeb a cílů partnerství*. Dostupný z WWW: <http://www.topregion.cz/index.jsp?articleId=1568>.

však o termín, se kterým se pojí až novodobá historie lidstva, ale mohli jsme se s ním seznámit již v dějinách Starověkého Řecka. Nejednalo se o demokracii zastupitelskou, která je příznačná pro novověkou demokracii, ale jednalo se o demokracii *přímou*.

Přímá demokracie si však příliš příznivců nezískala. Již Platón považoval demokracii za slabou z důvodu „rozdrobenosti“ její vlády. Také Aristotelés pojímal demokracii jednak jako vládu mnohých, jednak jako špatnou formu zřízení, která upřednostňuje prospěch chudých, nikoli všeobecný prospěch. Nejednoznačnost tohoto pojetí demokracie (v jejím pozitivním i negativním smyslu) se udržela až do 18. století.⁴⁶

V dnešní době uplatňování přímé demokracie jako takové, není vhodnou alternativou pro moderní politický systém. To ovšem neznamená, že by zastupitelská demokracie, která je preferována dnes, nemohla obsahovat prvky demokracie přímé, zejména možnosti participace občanů.

Budeme-li mluvit o moderní demokracii, důležitým obdobím pro její vznik bylo období během Velké francouzské revoluce. V té době začala být demokracie (i slovo demokratický) chápána jako výraz sociální a politické síly, hnutí a nikoli jen jako forma zřízení. Toto nové pojetí v průběhu 19. století zevšeobecnělo.

Dnešní moderní liberální demokracie je založena na třech komplexech všeobecných principů, kterými jsou:

- tradiční občanská práva
- předpoklady, že státní moc vychází z lidu, který ji ustanovuje, kontroluje a ukládá jí odpovědnost vůči všem občanům; předpokladem demokratické moci je ústavnost vlády, zákonodárství, zákonnost správy a nezávislé soudnictví.
- vůle lidu je uplatňována všeobecnými, přímými a tajnými volbami, vedoucími v zastupitelské demokracii k lidovému zastoupení.⁴⁷

⁴⁶ Srov. *Všeobecná encyklopedie*. 2. díl, c-f, s. 211.

⁴⁷ Tamtéž.

Pojem demokracie je dnes také spjat s hodnotami jako je svoboda a rovnost, se způsoby jednání, kterými jsou bezesporu tolerance a ochota ke kompromisům.

Mohlo by se zdát, že volba zastupitelské demokracie je ve všech směrech ideálním řešením. Není to však zcela pravda. Jedním z negativ je klesající důvěra ve volené zástupce (což lze demonstrovat na nepříliš velkém zájmu o volby) a v časté ztrátě důvěry v instituce. Tyto aspekty jsou ovlivňovány spokojeností občanů s politicko-ekonomickou situací státu, s dodržováním volebních slibů a s plněním závazků státu vůči svým občanům. To vše vede k pasivnímu přístupu lidí, kteří rezignují na možnost určitým způsobem spolupodílet se na věcech veřejných. Někdy je neochota sdružování se v určitých organizacích s možností spolupodílet se na něčem, spojena s reakcí na nucenou organizovanost, která byla produktem bývalého politického režimu.⁴⁸ Jak je uvedeno v knize *Participace a zájmové organizace v ČR*, „přesto že došlo za poslední léta ve vztahu veřejné správy a občanů ke značnému posunu ve snaze zapojit občany do rozhodování, v mnoha oblastech zůstává možnost participace pouze formální a prakticky není příliš často naplňována, ať již z důvodu nedostatečné ochoty občanů, či příslušných orgánů.“⁴⁹

Tyto teze se však nedotýkají celé veřejnosti. Mnoho lidí se snaží aktivně spolupodílet se či se určitým způsobem účastnit na chodu společnosti. Jejich hlavním cílem přitom je co možná nejúplnější uspokojování individuálních a skupinových potřeb a zájmů politického i nepolitického charakteru.⁵⁰

3.3 Participace jako důsledek uspokojování lidských potřeb

Většina lidí bez ohledu na svůj věk žije tak, aby byly co možná nejlépe uspokojovány jejich individuální a skupinové potřeby. Ze společenského hlediska se potřeby nazývají spíše zájmy, které lze v demokratické společnosti zprostředkovat jejich artikulováním, agregováním a selektováním na různých

⁴⁸ Srov. MANSFELDOVÁ, Z., KROUPA, A. eds. *Participace a zájmové organizace*.... s. 13.

⁴⁹ Tamtéž, s. 15.

⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 11.

úrovních a různými způsoby.⁵¹ Tyto sdílené požadavky (zájmy) skupin nebo sdružení kladené na společnost, můžeme rozdělit na:⁵²

- „sféry, v nichž procesy zprostředkování a realizace zájmů probíhají: sem můžeme zařadit intermediární systém a rozhodovací systém a jejich průniky s nepolitickým, politickým a administrativním systémem;“
- „procesy zprostředkování: intermediární proces v jeho třech fázích (artikulace, manifestace a agregace zájmů), rozhodovací proces, proces realizace zájmů;“
- „aktéry uvedených procesů zprostředkování zájmů, kterými jsou politické strany, odbory, nejrůznější zájmové skupiny, třetí sektor, nejnověji i masmédiá.“

Výše zmíněné procesy probíhají jak v politické, tak i nepolitické sféře, které jsou obě sférami veřejnými. Průnik politické, intermediární sféry s politickou sférou rozhodovací, tvoří politický základ každé společnosti. Administrativní sféra, díky níž se uskutečňují politická rozhodnutí, bývá sférou nepolitickou, jako celek však nebývá záležitostí veřejnou.⁵³

Při zmínce o uspokojování potřeb je také nutné zmínit potřeby, které se týkají jednotlivce. Jedná se o tzv. potřeby individuální. Tyto potřeby bývají vyjadřovány rovněž jako zájmy politického i nepolitického charakteru. O prosazování nepolitických zájmů se zasazují zejména různé spolky, hnutí a sdružení, které zpravidla působí na místní úrovni. O obecnější zájmy politického charakteru se starají obvykle politické strany a různé zájmové skupiny. Zájmy agregují a selektují a poté je předkládají vládní administrativě, politickým stranám a parlamentu.⁵⁴

⁵¹ Srov. MANSFELDOVÁ, Z., KROUPA, A. eds. *Participace a zájmové organizace*.... s. 11.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Srov. tamtéž.

⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 11-12.

Tyto procesy spolu s jejich aktéry utváří intermediární systém společnosti, který končí na rozhraní se systémem rozhodovacím. Subsystem rozhodovacího systému společnosti tvoří procesy politického rozhodování spolu s jejich aktéry.⁵⁵ Nejdůležitějším aspektem, který přímo souvisí s prosazováním a zprostředkováním zájmů je bezesporu aktivita občanů, tedy jejich participace.

Pro tuto aktivitu však musejí existovat určité předpoklady jako je přítomnost motivace, zdroj a zapojení do sociálních sítí. Zároveň je nezbytná také přítomnost interpersonální důvěry a důvěry ve vlastní instituce.⁵⁶

Tato práce je spíše zaměřena na institucionalizovanou participaci na regionální úrovni. Pro lepší představivost možných způsobů, jak se mohou lidé spolupodílet na rozhodování o věcech, které se jich určitým způsobem dotýkají, se budu věnovat v následující části.

3.4 Možné způsoby participace občanů v dnešní době

Formy občanské participace jsou velmi dobře popsány v knize Mansfeldové a Kroupy *Participace a zájmové organizace*. Proto v tomto odstavci vycházím právě z této knihy.⁵⁷

Pro mnohé lidi je dnešní postmoderní doba, která je formována převážně myšlenkami demokracie dobou, kdy se stále více zajímají o dění kolem sebe. Využívají nové alternativy v přístupu k informacím, dosahují vyššího vzdělání a využívají možnosti projevit své osobní zájmy či zájmy v rámci širší veřejnosti. K tomu výrazně přispěla i změna demokratického právního prostředí, zejména změna ústavnosti. Ta byla obohacena o nové prvky, kupříkladu o novou úpravu možností zprostředkování zájmů jednotlivých sociálních skupin.⁵⁸

Jakým způsobem se pak občan rozhodne prosazovat své zájmy záleží jen na jeho svobodném rozhodnutí. Mohou kupříkladu využít možnosti vstoupit do některé *zájmové organizace* založené na formálním členství s hlavním cílem

⁵⁵ MANSFELDOVÁ, Z., KROUPA, A. eds. *Participace a zájmové organizace*.... s. 12.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ MANSFELDOVÁ, Z., KROUPA, A. eds. *Participace a zájmové organizace*.

⁵⁸ Mansfeldová, Kroupa, op. cit. 19.

zastupovat společné zájmy svých členů na poli politickém, hospodářském i sociálním.⁵⁹ Tyto organizace využívají k prosazování zájmů svých členů různé způsoby počínaje vyjednáváním, uzavíráním smluv, ovlivňováním politických stran a legislativy, až po využití svého možného vlivu na exekutivu, veřejnou správu a v neposlední řadě i vlivu na média.⁶⁰ Sem patří různé politické strany a odbory. U tohoto typu prosazování zájmů je možno uplatňovat participaci jak z hlediska jednotlivých členů, tak v rámci kolektivu. Využití možnosti prosazování zájmů přes zájmové organizace je bezesporu výhodná. Důkazem může být i to, že v průběhu 19-tého a 20-tého století tyto organizace výraznou měrou přispěly k rozšíření a udržení liberální demokracie a také k významným společenským změnám.⁶¹

Významnou formou zprostředkování zájmů mezi jedinci, sociálními skupinami a státem je bezesporu *legislativní proces*, který je nejvýznamnější úlohou každého parlamentu. Předpokladem však je existence pluralitního politického systému, v němž se mohou artikulovat různé společenské zájmy vyjádřené prostřednictvím politických stran usilujících o zastoupení v parlamentu.⁶²

Po roce 1989 začal doplňovat nabídku veřejných služeb také tzv. *třetí sektor*, tedy sektor fungující mezi sférou státu a sférou ekonomickou. Jedná se o souhrnný název pro neziskové organizace, které jsou považovány za významného činitele při procesu reprezentace zájmů občanské společnosti a její participace. Pro třetí sektor se rovněž používá označení neziskový nebo občanský sektor.⁶³ Participační role tohoto sektoru je zásadní pro všechny občany státu, neboť sdružováním v těchto organizacích lze aktivně prosadit své zájmy a požadavky s cílem řešit své společné problémy. Tímto způsobem se mohou lidé spolupodílet na rozhodování obce, kraje nebo státu, přičemž zároveň přebírají určitý díl odpovědnosti za rozhodnutí učiněná orgány veřejné moci.⁶⁴ Spolupráce mezi neziskovým sektorem a státní správou je oboustranně výhodná a prospěšná, zejména z důvodu lepšího

⁵⁹ Srov. tamtéž, 12-13.

⁶⁰ Srov. tamtéž, 13.

⁶¹ Srov. tamtéž.

⁶² Srov. tamtéž, 33.

⁶³ Srov. tamtéž, 81.

⁶⁴ Srov. tamtéž, 83.

a reálnějšího náhledu na daný problém právě ze strany neziskového sektoru. Služby poskytované neziskovým sektorem, bývají významné zvláště pro skupiny lidí se specifickými potřebami, které nelze uspokojit z nabídky služeb poskytovaných státem nebo municipalitou.⁶⁵

Podle průzkumu z roku 2003 využívá členství v některé neziskové organizaci téměř 56% české dospělé populace. Bohužel, nejméně angažovanou skupinou jsou v tomto případě občané starší šedesáti let.⁶⁶

V neposlední řadě bychom se měli pozastavit i u možnosti participace občanů v otázkách rozhodování veřejné správy, kterou lze dále dělit na státní správu a samosprávu. Veřejná správa má být vykonávána ve veřejném zájmu, tedy v zájmu občanů daného území. Z toho vyplývá i potřeba jejich vzájemné komunikace zejména z důvodů zjišťování postojů a zájmů občanů, které mohou být podnětem pro rozhodování jak státní správy, tak i samosprávy.⁶⁷ V dnešní době existuje řada možností, jak mohou občané zasahovat a ovlivňovat rozhodování právě veřejné správy.

Přes výrazný pokles důvěry občanů ve vyspělých zemích v instituce veřejné správy jsou možnosti, jak ovlivnit rozhodování o věcech veřejných, stále hojně využívána. Přispívají k tomu i lepší znalosti veřejnosti týkající se politiky, zvyšující se vzdělanostní úroveň občanů a také změna struktur organizací sloužících ke zprostředkování zájmů občanů dané země. Nemalý vliv při tomto procesu mají i média a také nové možnosti v komunikačních a informačních technologiích.⁶⁸ V souhrnu lze říci, že „vládnutí v soudobých demokraciích je pod výrazným tlakem z hlediska legitimacy, otevřenosti a participace.“⁶⁹ Ke zvýšení kvality vládnutí slouží kromě voleb také *informace, konzultace a aktivní účast*.⁷⁰

Přístup k *informacím* je pro participaci poměrně důležitý. Jedná se sice o jednosměrnou interakci mezi veřejnou správou a občany, přičemž dochází k předávání informací veřejnou správou o svém fungování, což vede

⁶⁵ Srov. tamtéž, 83.

⁶⁶ Srov. tamtéž, 90-91.

⁶⁷ Srov. tamtéž, 41.

⁶⁸ Srov. tamtéž, 42.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

k zprůhlednění, otevřenému vládnutí a zdůvodňování svých rozhodnutí. Všechny tyto informace jsou nezbytné pro jakékoliv prosazování zájmů. Bez nich by byla vlastní participace občanů jen velmi obtížná. V tomto směru jsou zásadním nástrojem, zaručující právo na svobodný přístup k informacím, příslušné zákony. Ty platí prakticky ve všech vyspělých zemích světa.⁷¹

Dalším způsobem jsou **konzultace**, kde již dochází ze strany občanů ke zpětné vazbě a předávání podnětů na základě získaných informací od veřejné správy. Mezi základní a nejběžnější způsob vyjádření zájmů občanů patří demokratické volby. Rovněž referenda, petice a tzv. hodnocení dopadu regulace (zjišťuje se pomocí anket, konzultacemi s dotyčnými subjekty apod.) patří k základním a v dnešní době často využívaným nástrojům, jak lze zjistit i prosadit zájem občanů. Do této kategorie spadá kupříkladu také možnost podání stížnosti nebo odvolání při střetu zájmů občana se státní správou.⁷²

Poměrně novou a doposud málo rozvinutou možností participace je tzv. **aktivní účast občanů na rozhodování**, která je založená na principu partnerství s veřejnou správou. V zásadě je tento způsob prosazování zájmů podobný konzultacím, ale s větším kladením důrazu na podporu reflexe a učení vedoucímu k objevení nových variant řešení bez větší časové tísně při nalézání společných zájmů. Je to metoda, která využívá všech dostupných nápadů a lidských zdrojů společnosti.⁷³

Na místní úrovni je přínosem využívání **komunitního plánování** v rámci komunitní práce. Jde o metodu sociální práce, ve které jsou jednotlivci, skupiny a organizace zapojeni do plánované činnosti s cílem ovlivnit svoje společné problémy. Tato metoda je také jednou z možností, jak lze vyvolat a podpořit žádoucí změny v rámci místního společenství.

Ať již zvolíme jakoukoli možnost, jak se můžeme spolupodílet na změnách při naplňování našich potřeb či zájmů, nemůžeme přitom opomenout neustále rostoucí vliv informačních a komunikačních technologií na vztahy občanů s veřejnou správou. **Informační a komunikační technologie**, tedy ICT usnadňuje získávání informací od veřejné správy a zároveň představuje efektivní nástroj pro

⁷¹ Srov. tamtéž, 43.

⁷² Srov. tamtéž, 43- 47.

⁷³ Srov. tamtéž, 48.

komunikaci občanů s veřejnou správou. Díky technologii ICT je možné občana do rozhodování zapojit téměř v jakékoli fázi přípravy rozhodnutí.⁷⁴ Zbyněk Klíč se domnívá, že zájem občanů o politiku vzroste především díky rozvoji internetu a technologií, mobilních telefonů a dalších prostředků masové komunikace. Rozvoj povede k požadavku veřejnosti více zahrnout politiku právě do tohoto způsobu komunikace. Jde o způsoby dnes již poměrně často využívané.⁷⁵ Bohužel, i tato možnost participace má svá úskalí a není dokonalou možností, kterou by mohli nebo chtěli využívat všichni občané. V tomto směru je důležité podporovat seniory v jejich zájmech o komunikační a informační technologie a také přiblížit jim Internet a dané možnosti jeho využití pro nejrůznější účely, zejména pro získávání informací a získání nového možného způsobu komunikace. V neposlední řadě projekty typu: „Zpřístupnění informačních a komunikačních technologií pro osoby starší 50-ti let“ vedou k posilování sociální integrace a participace seniorů na aktivitách.⁷⁶

Samozřejmě možností, jak se mohou jednotlivci i skupiny obyvatel podílet na rozhodování o záležitostech, které se jich určitým způsobem dotýkají, bychom našli daleko více. Ale pro nastín současných možností participace nám výše zmíněné příklady zajisté postačí. Je samozřejmé, že zvolení možnosti spolupodílení se na rozhodování bude záležet především na schopnostech a možnostech každého jednotlivce. Proto bych se v poslední kapitole chtěla zaměřit přímo na participaci a její hlavní principy a cíle pro občany.

3.5 Principy a cíle participace, zejména participace seniorů

Jak bylo již v předchozích oddílech nastíněno, je pro 21. století příznačné budování demokracie především na principech participace a to na všech úrovních. Lze také říci, že fungující participace je viditelným znakem fungující

⁷⁴ MANSFELDOVÁ, Z., KROUPA, A. eds. *Participace a zájmové organizace...* s. 49.

⁷⁵ *Participace a princip partnerství ve veřejných politikách: Sborník z konference.* s. 21.

⁷⁶ . CC Systems a.s., celo životní vzdělávání: Evropské projekty - Socrates : *IT pro osoby starší 50-ti let* [online]. Dostupné z WWW: http://www.ccsystem.cz/ccsystem/sep/soc_ict50.php

demokracie.⁷⁷ Pro lepší pochopení rozdílnosti i toho, co je v participaci jednotlivých skupin občanů společné, je zde ve stručnosti porovnána participace mládeže a participace seniorů.

V posledních letech je asi nejčastěji řešena otázka začlenění mládeže do procesu spolurozhodování. To vyplývá i z mezinárodního dokumentu z roku 2001, který vydala Komise Evropského společenství, tedy dokumentu: Bílá kniha Evropské komise – nový podnět pro evropskou mládež.⁷⁸ Zde je poukázáno na fakt, že ač se situace mladých lidí v podstatě od sebe liší, sdílejí stejné hodnoty a cíle a rovněž musejí řešit stejné problémy. Jejich integraci do „dospělé“ společnosti provází mnoho nesnází, které jsou spojené se socializačními vlivy, stejně jako s ovlivněním této situace politickými opatřeními, které byly přijaty generací rodičů dnešní mládeže apod. To ovšem neznamená, že by si mládež nepřála podílet se na demokracii a na jejím spoluvtváření. Někdy bývá problémem i nedůvěra vůči institucionálním strukturám ze strany mladých lidí. Následkem toho bývá snížený podíl na demokratických diskusích i nižší účast v mládežnických organizacích. Otevření procesu rozhodování na bázi plnohodnotného partnerství je proto velmi důležité. Z toho vyplývá další důležitý fakt a to ten, že je potřeba mládeži nabídnout možnosti a prostředky, aby mohli vyjádřit své myšlenky a konfrontovat je s myšlenkami ostatních členů společnosti. Je to oboustranně výhodná pozice, neboť vede k prohlubování jejich zodpovědnosti u každé úrovně aktivity. Další výhodou preferování participace je zajisté i povzbuzení tvořivosti, možnosti výměny a srovnávání zkušeností a osvědčených postupů, dopomáhá k vytvoření společné vize, zlepšuje náhled na otázky související s mládeží a rovněž umožňuje dosáhnout vyšší efektivity prováděných činností na základě spolupráce a stanovení společných cílů. Tento princip je všeobecně platný, ať již se jedná o participování na místní úrovni prostřednictvím místních úřadů, regionálních a národních rad či při utváření

⁷⁷ Program participace: *Seminář o participaci mládeže* [online]. Dostupný z WWW: http://participace.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=34&Itemid=60

⁷⁸ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy; odbor pro mládež: *Bílá kniha Evropské komise, nový podnět pro evropskou mládež* [online]. Dostupný z WWW: <http://aplikace.msmt.cz/DOC/BKkonecnaverze.doc>

novodobé Evropy. Důležitým aspektem, který participaci mládeže provází je i to, že se mládí lidé tímto způsobem učí možnostem, jak se prosadit, jak správně komunikovat při dosahování svých požadavků a prosazování svých zájmů, učí se diplomacii a strategii. Zároveň tak mohou získat potřebné informace o možnostech a místech, kam se mohou při procesu participování obrátit, kde bude o jejich zájmech jednáno nebo kde získají informace o možnostech řešení daného problému. Hlavní oblast, kde se může participace mládeže nejlépe uplatnit, je její budování na místní úrovni, zejména ve školách a školských zařízeních.

Pro podporu participace dětí a mládeže je kupříkladu významný celonárodní program – program Participace. Ten umožňuje dětem a mládeži se spoluúčastnit na věcech veřejných.⁷⁹ Nejvyšší formu participace v České republice představuje Národní Parlament Děti a Mládeže. Ten je složen z členů ostatních parlamentů z celé republiky. Ve své činnosti NPDM spolupracuje s orgány státní správy, samosprávou, dětskými a mládežnickými organizacemi, neziskovými organizacemi, středisky volného času dětí a mládeže apod.

Je důležité dodat, že dokument Bílá kniha Evropské komise byla přijata Radou Evropy ve svých závěrech ze 14. 2. 2002 jako východisko pro definování rámce pro evropskou spolupráci v oblasti problematiky mládeže.⁸⁰

Participace mládeže má tedy pro rozvoj demokratické společnosti zásadní význam. V podstatě je její podporování základním kamenem pro budování partnerství a spolupráce nejen na místní, ale především na mezinárodní úrovni v rámci celé Evropské unie.

Oproti tomu je třeba se podívat na možnosti participace i z opačného konce, tedy z pohledu seniorů. Tím je myšlena možnost účastnit a spolupodílet se této skupině občanů určitým způsobem na chodu společnosti, ale také na možnosti, jak prosadit potřeby vlastní či potřeby týkající se širšího okruhu lidí vyššího věku. Je bohužel pravdou, že stejně jako mládež i senioři mají určitý handicap

⁷⁹ program Participace: *program Participace* [online]. Dostupný z WWW:

http://participace.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=86

⁸⁰ NICM [online]. *Usnesení Rady EU...*. Dostupný z WWW: <http://www.icm.cz/usneseni-rady-eu-o-obecných-cílech-pro-participaci-a-informovano>

v možnostech podílení se na chodu společnosti a tím i na prosazování svých specifických zájmů. Tento handicap se však u těchto dvou skupin výrazně odlišuje. U mladých lidí je většinou problém zapojit se do chodu společnosti a vybudovat si u většinové dospělé společnosti respekt a rovnocenné postavení při prosazování svých požadavků apod. To je dáno i nedostatkem zkušeností a praxe. V tomto případě je důležité podporovat mladé lidi v jejich aktivitách a možnostech účasti na věcech veřejných již od školních let. Může to být způsob vytváření lepší perspektivy pro kvalitní spolupráci mezi mládeží a ostatními skupinami občanů, kteří již mohou nebo již aktivně utvářejí společenské klima v dané lokalitě. Je důležité si uvědomit, že zvolený přístup k mladým lidem se později odrazí v jejich vlastním způsobu myšlení, který bude odvislý především ze získaných zkušeností. V zásadě lze vyvodit dvě hlavní priority, které by měly být zásadní při zapojování mladé generace do chodu společnosti. Mezi ně patří zejména potřeba rozvíjet participaci mladých lidí prostřednictvím zavádění a podpory akcí, které by je povzbuzovaly při aktivním uplatňování občanských postojů a přispěly k jejich aktivní účasti na demokratickém životě. Další prioritou by mělo být podporování informovanosti mladých lidí zejména prostřednictvím zlepšení přístupu k informacím se záměrem podpořit jejich účast ve veřejném životě a usnadnit tak jejich seberealizaci jako aktivních a odpovědných občanů.⁸¹

Handicap spojený s participací seniorů je v podstatě protipólem toho, co bylo zdůrazněno v souvislosti se sebeprosazováním mládeže. Podle Marie Kopecké, ředitelky Nadace Open Society Fund Praha, je problematika starších lidí v České republice značně podceňena a to jak z hlediska zaměstnávání lidí nad padesát let, tak lidí, kteří již nepracují. Jak dále uvádí, „programy, zaměřené v České republice na seniory a seniorky, se orientují téměř výhradně na poskytování sociálních a zdravotních služeb, případně na nabídku programů jako jsou např. univerzity třetího věku. Podstatně méně – pokud vůbec – se jedná o programy, které by stavěly na aktivní participaci seniorů na veřejném životě, jejich ochotě angažovat se ve prospěch ostatních tím, že dávají k dispozici část svého času a především své

⁸¹NICM [online]. *Usnesení Rady EU*... Dostupný z WWW: <http://www.icm.cz/usneseni-rady-eu-o-obecných-cílech-pro-participaci-a-informovano>.

profesní a životní zkušenosti. Tato situace vlastně přispívá k určitému negativnímu pohledu na starší lidi jako na někoho, kdo je vlastně pro společnost přítěží. Domníváme se, že nedostatečná nabídka aktivní účasti seniorů a senierek na veřejném životě vlastně k takovému vnímání přispívá.⁸²

S tímto tvrzením nelze nesouhlasit. Staří lidé jsou opravdu většinou společností vnímáni spíše jako pasivní poživatelé starobního důchodu, kteří ztratili pro společnost hodnotu a význam. Bohužel jde o mylné představy spojené se zažitými stereotypy vnímání starší generace. Tento zažitý negativní pohled na seniory se v posledních několika letech snaží změnit různé spolky, organizace či sdružení, jejichž hlavním cílem je propagace této populace jako aktivních členů společnosti, kteří mají velký potenciál, zkušenosti, znalosti a dostatek volného času, čehož lze smysluplně využít ku prospěchu široké veřejnosti. Tento pohled se snaží vstřípit i další generaci přičemž zdůrazňují, že tak může být dosaženo vzájemného respektu, posílení mezigeneračních vztahů a motivace, vedoucí ke změně určitého problému. V neposlední řadě je podporování aktivit starších lidí prevencí jejich sociální izolace. Národní program přípravy na stárnutí zachycuje zásadní myšlenku, která zní: „Lidé jsou si rovni v právech a důstojnosti bez ohledu na věk. Diskriminace a vyloučení ze společnosti má negativní zdravotní a ekonomické dopady nejen pro jedince, ale pro celou společnost. Starší lidé čelí diskriminaci v různých oblastech života. Diskriminační jednání může být přitom často považováno za přirozené a samozřejmé a nemusí být jako diskriminační vnímáno. Diskriminace na základě věku je častá a málo probádaná“⁸³.

Podobně je důležitost a prospěšnost aktivního stáří zachycena v citaci motta organizace ŽIVOT 90. Jeho autoři uvádějí, že „aktivizací seniorů k určité činnosti podporujeme jejich společenskou roli a ti současně pod tíhou určitých povinností zapomínají na své vlastní problémy. Dokáží se sami o sebe postarat a svou

⁸² Cit. Nadace Open Society Fund Praha. *Senioři vítáni – sborník případových studií*. s. 6.

⁸³ Cit. MPSV.CZ : Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Kvalita života ve stáří) [online]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/5045>

aktivitou oddalují svoji bezmocnost. Dožívají se vyššího věku a neuplatňují nároky na ústavní péči.⁸⁴

Také podle zásad OSN pro seniory, které byly přijaty Valným shromážděním OSN dne 16. prosince 1991, by se vlády měly přičinit o to, aby níže uvedené zásady byly včleňovány do národních programů jednotlivých zemí pokud možno co nejvíce. Jedná se o nezávislost, zařazení do společnosti, péči, seberealizaci a důstojnost.⁸⁵ Pro otázky participace je stěžejní zejména zásada: zařazení do společnosti. Ta je přesně specifikována tak, že by senioři měli

- „zůstat zařazení do společnosti, zúčastňovat se aktivně formulování a realizací politik, které přímo ovlivňují jejich blaho, a podílet se o své znalosti a schopnosti s mladšími generacemi;
- mít možnost hledat a rozvíjet příležitosti pro služby občanské společnosti a pracovat jako dobrovolníci na místech odpovídajících jejich zájmům a schopnostem;
- mít možnost vytvářet hnutí nebo asociace starých lidí.“⁸⁶

Podporou participace seniorů, podobně jako podporou participace mládeže, se zabývá mnoho organizací a institucí ať již státních či nestátních. Různé programy vznikají i v rámci Evropské unie. Příkladem může být akční program sociálního začleňování, který měl za cíl vyvést staré lidi z chudoby. Program byl založen na principu vyslechnutí jejich názoru a následné podpory jejich participace na tvorbě strategie a postupů. Přitom byl brán v úvahu fakt že lidé, kteří s daným problémem žili či žijí, se stávají největšími odborníky na danou problematiku a spoluprací s nimi lze předejít mnoha chybám při řešení daných problémů.⁸⁷

Otázkami seniorů se v České republice aktivně zabývá Rada vlády pro seniory a stárnutí, která ve své činnosti usiluje o vytvoření podmínek pro zdravé,

⁸⁴ Cit. ŽIVOT 90 – Zruč n. Sázavou [online]. Dostupný z WWW: <http://zivot90-zrucns.cz/index.php/sluzby-a-cinnost-sdruzeni-zivot-90-zruc-nad-sazavou/aktivizacni-programy-pro-seniory/55-klubova-cinnost-aktivity-pro-seniory.html>

⁸⁵ MPSV.CZ : Zásady OSN pro seniory [online]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/1111>

⁸⁶ Cit. MPSV.CZ : Zásady OSN pro seniory [online].

Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/1111>.

⁸⁷ *Naslouchejme jim! : Praktický průvodce pro organizování schůzek*

aktivní a důstojné stárnutí a stáří v České republice a aktivní zapojení starších osob do ekonomického a sociálního rozvoje společnosti v kontextu demografického vývoje; usiluje o rovnoprávné postavení seniorů ve všech oblastech života, ochranu jejich lidských práv a o rozvoj mezigeneračních vztahů v rodině a ve společnosti.⁸⁸

Za zmínku stojí i několik významných organizací, mezi něž bezesporu patří ŽIVOT 90, Charta seniorů, Svaz důchodců ČR a mnohé další.

Všechny výše zmíněné organizace a instituce mají podobné cíle a poslání při řešení otázek spojených s problematikou stárnutí a stáří. Ty by se daly shrnout do následujících několika bodů, kterými jsou:

- podpora seniorů v jejich aktivitách, díky nimž mohou senioři aktivně participovat na veřejném životě, přičemž mohou využít svých profesních i životních zkušeností
- odstraňování negativních stereotypů a mylných představ o seniorech z pohledu široké veřejnosti
- zdůrazňování přínosu seniorů pro společnost za pomoci hledání vhodných aktivit
- propagace myšlenky, že staří lidé obohacují veřejný, společenský i kulturní život zejména na lokální úrovni
- propagace seniorů jako aktivních členů společnosti, kteří mají potenciál, potřebné zkušenosti, znalosti a dostatek volného času, čehož lze kladně využít ku prospěchu společnosti
- snaha o prevenci sociální izolace a snaha o sociální začleňování starých lidí zpět do společnosti

⁸⁸ MPSV.CZ : *Rada vlády pro seniory a stárnutí populace* [online].
Dostupný z WWW: <http://www.noviny-mpsv.cz/cs/2897>

V neposlední řadě je třeba zmínit obecné zásady participace, díky kterým se mohou stárnoucí lidé aktivně účastnit na chodu společnosti. Principy participace seniorů jsou tedy následující:

- pomoci vytvářet malé, dílčí projekty zejména na bázi dobrovolnictví, nejlépe na místní úrovni
- pomoci navrátit těmto lidem často ztracenou důvěru v sebe sama a ve své schopnosti
- pomoci změnit negativní pohled veřejnosti na seniorskou populaci
- motivovat seniory, aby si sami připravovali různé aktivity a tím se znovu zapojili do života společnosti
- prezentovat prospěšnost seniorské populace pro společnost
- využívání zkušeností a znalostí seniorů, které mohou předávat dál
- zapojování seniorů do procesu rozhodování vede k posílení mezigeneračních vztahů a prohlubování vzájemného respektu mezi jednotlivými skupinami obyvatel.

Při porovnání obou skupin je zřejmé, že handicap při procesu participace se u těchto dvou skupin odlišuje. Několik zásadních rozdílů, které mohou být překážkou nebo naopak výhodou v procesu uspokojování svých zájmů nebo svých potřeb, je pro názornost uvedeno níže.

Mladí lidé:	Senioři:
mají méně zkušeností	mohou využívat svých životních i pracovních zkušeností
lépe se učí novým věcem	neradi se učí a přizpůsobují novým věcem
mají více možností v přístupu k informacím	často nemohou či neumějí využívat nových možností získávání informací (využívání internetu apod.)

většinou nejsou pohybově a jinak zdravotně omezeni	v možnostech zapojit se do společnosti jsou často omezováni ze zdravotního hlediska
mají větší ambice, lépe se sebeprosazují	často se podceňují a ztrácejí víru v sebe sama a ve své schopnosti
často nejsou považováni za rovnocenné partnery v případě rozhodování kvůli jejich věku a nedostatku zkušeností	mnohdy je podceňován jejich intelekt a schopnosti
většinou nejsou sociálně izolováni	jsou častěji sociálně izolováni

Na závěr této kapitoly je třeba znovu podotknout obrovský význam, který v sobě participace skrývá. Dnešní moderní doba, která hlásá důležitost svobody a demokracie pro spokojený život lidí na celém světě, by se bez participace asi jen ztěžila obešla. Přitom spolupodílet se na chodu společnosti by měl mít možnost využívat každý z nás. Bohužel si často neuvědomujeme, že jsou opomíjeny skupiny obyvatel, které z různých důvodů nemohou využívat všech možností, které jsou běžně dostupné ostatním. Participace je tedy opravdu pro společnost a demokracii důležitá, zejména funguje-li na principu stejných, či alespoň srovnatelných možností ji plně využívat všemi lidmi.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 Výzkum

4.1 Úvod

Dnešní doba nabízí mnoho možností, jak se lidé mohou spolupodílet na zlepšení své situace, jak mohou ovlivnit různá jednání, jak mohou svou aktivitou

příspěvat k rozvoji regionu, či jak mohou uspokojovat své potřeby a zájmy. Možností, jak participace využívat, je skutečně mnoho. Zásadní otázkou je, zda ji mohou využívat, či ji využívají všechny skupiny obyvatel ve srovnatelné míře. Předpokladem je, že jednotlivé sociální skupiny mají omezené možnosti, jak participace využívat nebo participovat z různých důvodů nechtějí.

Proto bych se ve své práci chtěla zaměřit na participování seniorů v milevském regionu.

4.2 Cíl a předmět výzkumu

Hlavním předmětem tohoto výzkumu bylo zjistit, zda obce a města v milevském regionu podporují participaci občanů, zvláště seniorů. Dále bylo zjišťováno, zda a jakým způsobem senioři možnosti spolupodílení se na chodu společnosti v rámci místních struktur sami využívají a hraje -li velikost obce (počtem obyvatel) roli v podporování aktivit jejich občanů.

4.3 Hypotézy výzkumu

- Hypotéza 1 (H1):

Předpoklad, že staří lidé mají v dnešní době více možností, jak být aktivní a jak se mohou zapojit do chodu společnosti.

- Zdůvodnění H1:

Senioři v celonárodním měřítku stále více využívají nabízených možností, jak mohou být aktivní, popřípadě sami tyto aktivity utvářejí.

- Hypotéza 2 (H2):

Předpoklad, že organizace, instituce a samosprávy dnes pružněji reagují na požadavky místních občanů.

- Zdůvodnění H2:

Samosprávy, organizace a instituce stále více zapojují své občany do rozhodování o věcech veřejných a do problematiky, která se jich určitým způsobem dotýká.

4.4 Metodika výzkumu

Vlastní výzkum byl prováděn formou telefonického dotazování (dotazování na dálku). Hlavním důvodem bylo získání co největšího množství vyplněných dotazníků a využití možnosti přiblížit respondentům účel výzkumu, popřípadě jim dané otázky upřesnit.

Dotazníky byly vyplňovány Městským úřadem v Milevsku a Obecními úřady v regionu Milevsko, tedy v Bernarticích, Branicích, Jeteticích, Hrazanech, Kovářově, Chyškách, Veselíčku, Božeticích, Křižanově, Kučeři, Přeborově, Kostelci, Květově, Oseku, Zběšičkách a Sepekově. Výběr byl prováděn účelně. Cílem bylo rovnoměrné geografické rozložení vybraných obcí po celém území daného regionu. Dále bylo dbáno na to, aby výběr zahrnoval velké, střední i malé obce/města dle počtu obyvatel.

Vyplněné dotazníky byly zpracovány metodou matematicko-statistickou.

Vlastní dotazník obsahuje 24 otázek, poslední 3 jsou identifikační. Prvních 21 otázek je otevřených, polouzavřených a uzavřených. Otázky jsou jednoduché i více alternativní s jedním výběrem.

4.5 Harmonogram výzkumu

Distribuce dotazníků probíhala od 26.2.2010 – 28.2.2010, sběr dat byl ukončen 29.2.2010. Poté byly dotazníky zpracovány.

4.6 Výsledky výzkumu

Zpracováno bylo 17 dotazníků, bylo tedy dosaženo 100% návratnosti.

Velikost obce/města podle počtu obyvatel:

1 – 100 obyvatel 1 obec
101 – 500 obyvatel 11 obcí
501 – 1000 obyvatel 2 obce
1001 a více obyvatel 3 obce/města

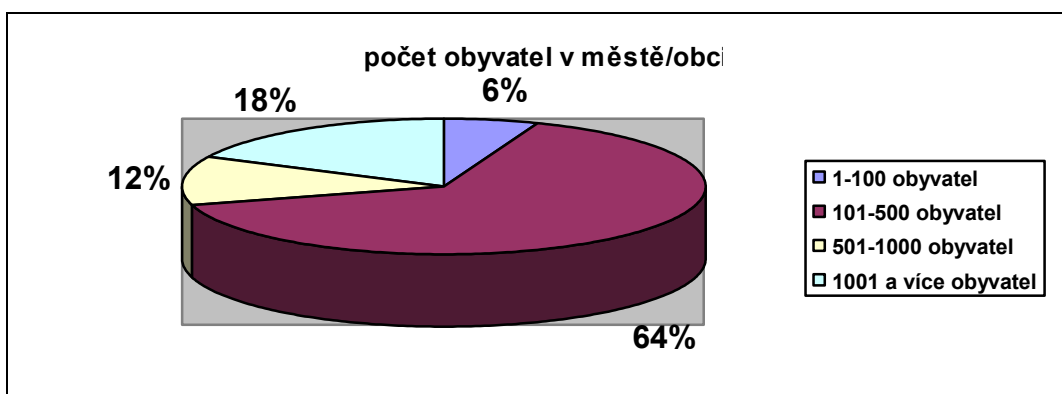
Dotazníky byly vyplněny za:

město 1
obec 15
městys ... 1

Převažující skupina obyvatel v obci/městě podle věku:

Lidé do 30-ti let 0
Lidé mezi 30 – 60 roky 14
Lidé nad 60 let 3

Rozdělení obcí podle počtu obyvatel:

4.7 Vyhodnocení dotazníku

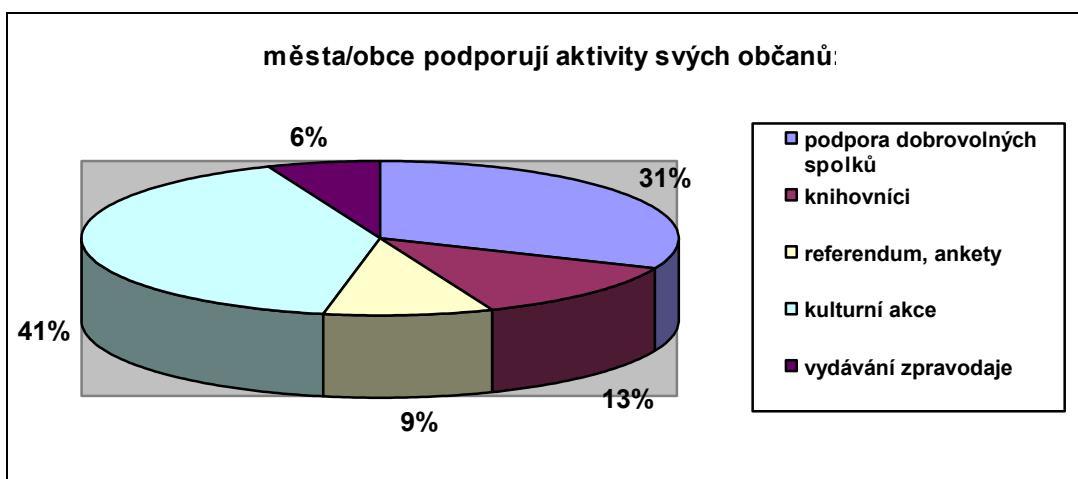
Otázky, které jsou podstatné pro cíl průzkumu:

Podporuje vaše město/obec nějakým způsobem participaci svých občanů?

Z dotazníku vyplynulo, že jsou občané ve svých aktivitách městy a obcemi ve většině případů podporováni (tj. ve 12-ti případech).

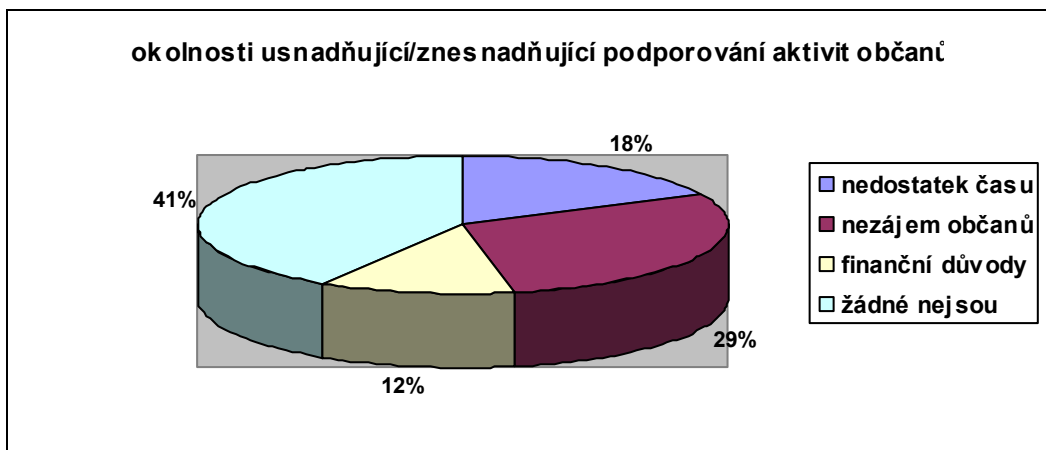
Pokud ano, jakým způsobem?

Města a obce podporují své občany v jejich aktivitách nejčastěji pořádáním různých kulturních akcí, na nichž se spolupodílejí sami občané (v 13-ti případech).

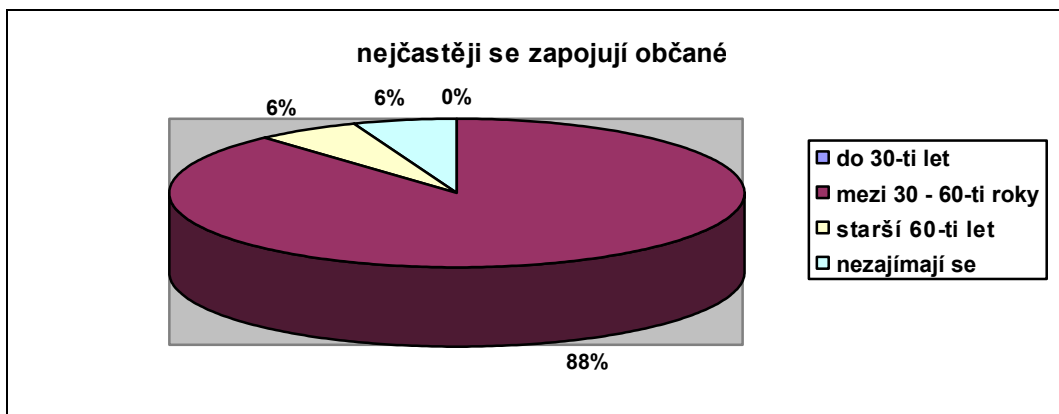
Také podporováním různých spolků (finančně, poskytnutím prostor...) jako jsou Svazy žen, Kluby důchodců, Kluby invalidů, honební spolky a dobrovolní hasiči se obce zasluhují o rozšíření možností, jak se občané mohou začlenit do společnosti a jak mohou prosazovat své zájmy (v 10-ti případech). Větší obce také využívají referenda nebo ankety při řešení otázek týkajících se obecních záležitostí (3 případy). V malých obcích se naopak často zapojují dobrovolníci do psaní kronik a vydávání místních zpravodajů (4 případy).

Existují některé okolnosti, které vašemu městu/obci usnadňují/znesnadňují podporování občanů v rámci participace?

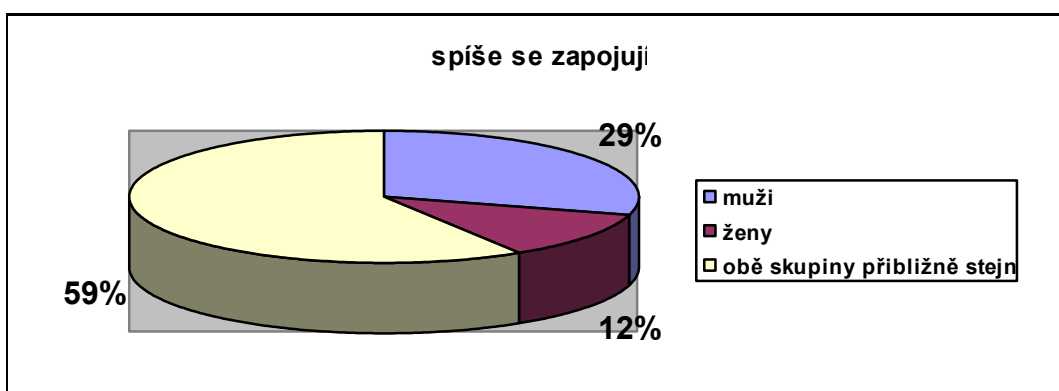
Ve většině případů (7odpovědí) města ani obce neshledaly žádný důvod, který by jim bránil v podporování aktivit svých občanů. Z tohoto hlediska je za největší překážku pokládán nezájem ze strany občanů (5 odpovědí). Za negativum je také považován nedostatek volného času (3 odpovědi).

Do aktivit nebo rozhodování o veřejných záležitostech se ve vašem městě/obci zapojují nejčastěji:

Ve většině případů (15 odpovědí) využívají možností participace na místní úrovni občané mezi 30 – 60-ti roky. Tato skupina obyvatel je podle průzkumu také nejčastější skupinou ve většině obcí, které byly osloveny. Skupina obyvatel nad 60 let věku oproti tomu byla uvedena pouze v jednom případě. Skupinu občanů do 30-ti let nevedla žádná oslovená obec ani město. Podle nich se mladí lidé do dění zapojují jen velmi zřídka. Zároveň se jedná o nejméně početnou skupinu obyvatel ve všech oslovených samosprávách.

Do aktivit nebo rozhodování se zapojují spíše:

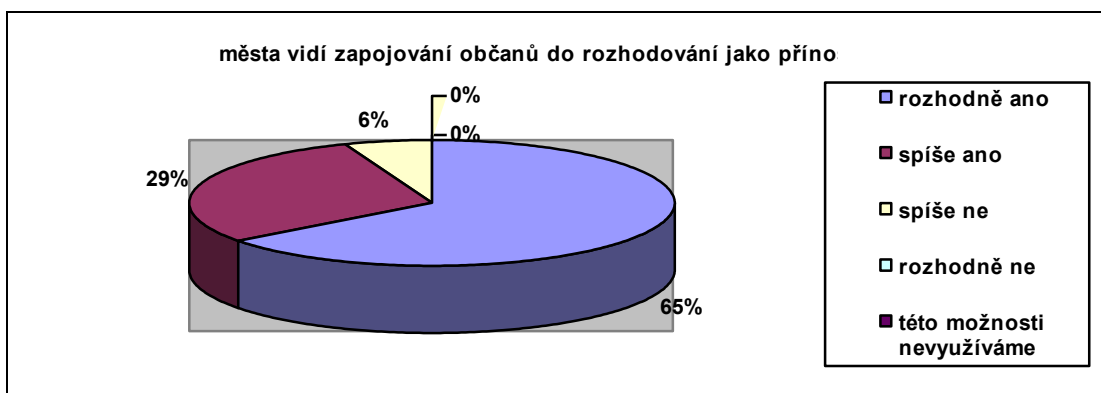
Výzkum ukázal, že se v nadpoloviční většině obcí do aktivit či procesu rozhodování zapojují muži i ženy přibližně stejně. Ženy byly uvedeny ve dvou případech a muži v pěti případech.

Vyhledávají sami občané možnosti, jak se spolupodílet na chodu vaší obce/města?

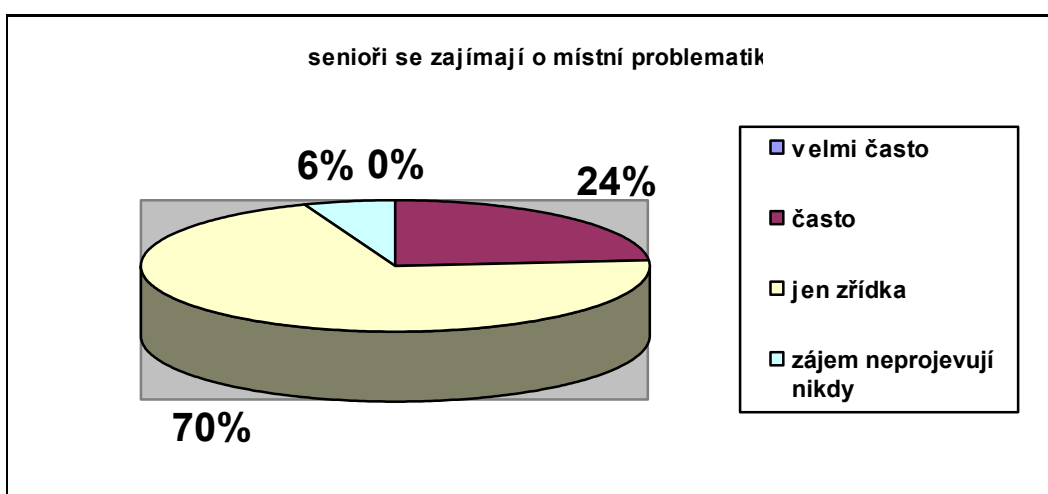
V tomto případě počet obcí, kde občané vyhledávají sami možnosti, jak se mohou spolupodílet na jejich chodu jen mírně převyšuje počet obcí, kde této možnosti občané skoro nevyužívají. Jedná se o poměr 9:8.

Vidíte zapojování občanů do procesu rozhodování v rámci záležitostí vašeho města/obce jako přínosné?

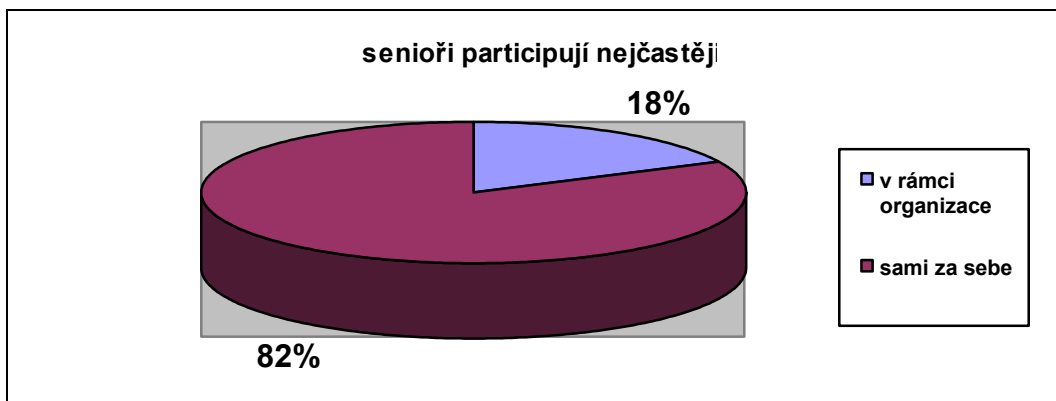
Zapojování občanů při řešení problematiky na místní úrovni vidí většina obcí/měst jako přínosné a důležité (11 obcí/měst). Přibližně z jedné třetiny hodnotí obce tuto možnost spíše kladně v závislosti na dané problematice (5 odpovědí). Žádná z dotazovaných obcí své občany z rozhodování o veřejných záležitostech zcela vyřadit nechce. V jednom případě byla využita možnost „spíše ne“.

Seniorská populace se o otázky týkající se problematiky na místní úrovni zajímá:

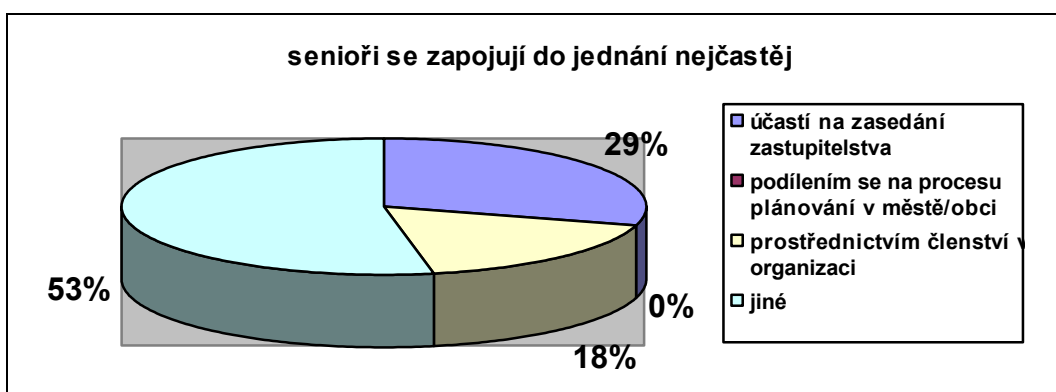
Podle zjištěných údajů se senioři o místní záležitosti zajímají jen zřídka (12 odpovědí). Ve větších obcích nebo městech je zájem o dění podstatně vyšší, zejména existují –li v dané obci/městě organizace podporující seniory (možnost „často“ byla uvedena 4x). V malých obcích senioři neprojevují o místní problematiku zájem žádný (1 odpověď).

Pokud se senioři o místní záležitosti aktivně zajímají, snaží se participovat nejčastěji:

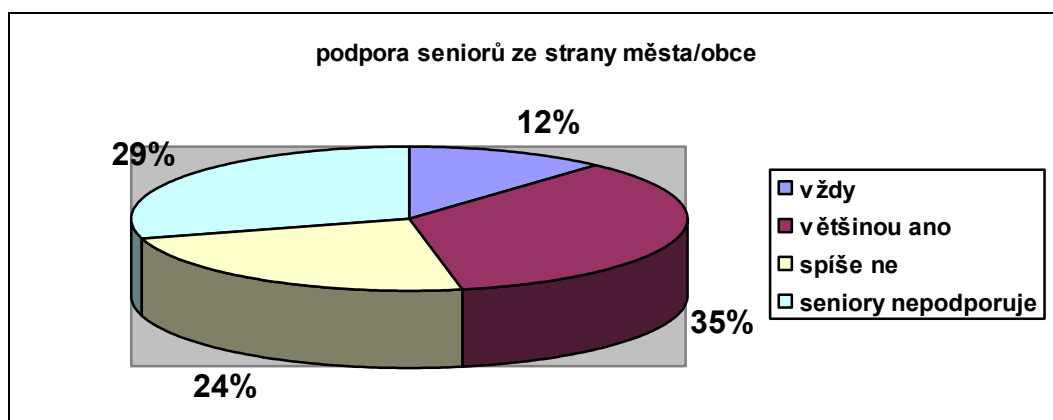
Problematikou na místní úrovni se senioři zabývají nejčastěji jako jednotlivci, tedy sami za sebe. Tento údaj potvrdily obce ve 14-ti případech. V ostatních případech senioři při participování využívají některou organizaci, která v jejich obci/městě funguje. Nejčastěji byl uváděn Klub důchodců a Svaz invalidů. Daný údaj opět koresponduje s tím, že ve větších obcích a městech se senioři účastní společenského dění a vyhledávají společné aktivity mnohem častěji, zejména v rámci některé organizace (nejlépe organizace zřízené pro seniory).

Senioři se nejčastěji zapojují do jednání o veřejných záležitostech:

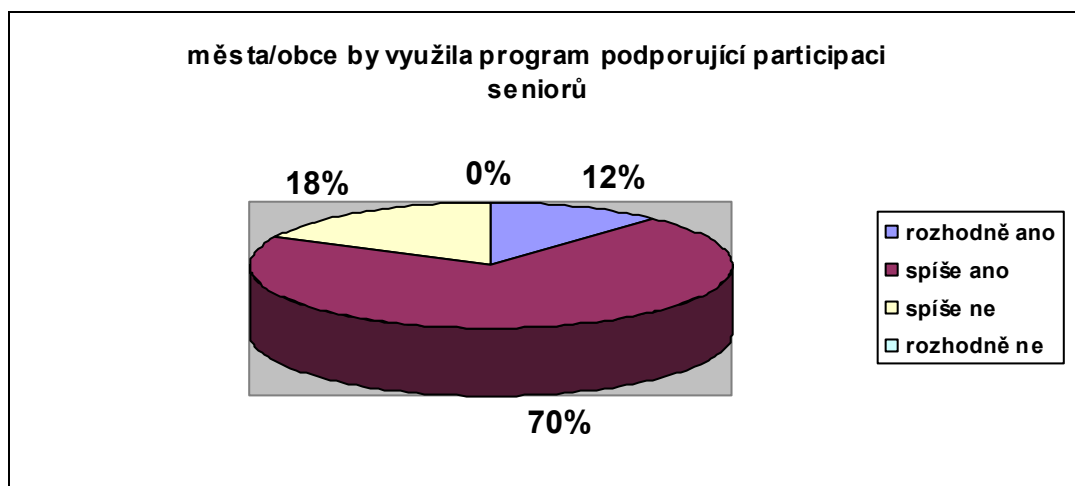
V devíti případech byla uvedena možnost „jiné“. Ta se týkala především malých obcí, kde senioři oslovují členy zastupitelstva nebo starostu obce neoficiálně, tedy mimo úřad. V pěti případech využívají pravidelného zasedání zastupitelstva a ve třech případech senioři prosazují své zájmy přes některou místní organizaci (daný údaj se opět týká velkých obcí a měst).

Podporuje vaše město/obec seniory v jejich aktivitách?

Průzkum ukázal, že města/obce většinou seniory v jejich aktivitách podporují. V tomto případě je rozhodující, jak sami senioři mají o nabízené aktivity zájem nebo zda se sami snaží do chodu obce zapojit. Odpověď „vždy“ byla uvedena 2x a odpověď „většinou ano“ byla využita v 6-ti případech. V obcích, kde se setkávají s nezájmem ze strany občanů, bývá často podpora ze strany samospráv jen velmi malá či žádná. V tomto případě byla odpověď „spíše ne“ uvedena celkem 4x. Zbývajících 5 obcí seniory v jejich aktivitách nepodporuje vůbec.

Pokud by vaše město/obec měla možnost účastnit se některého programu podporujícího participaci seniorů, využila by této možnosti?

K účasti na některém programu, který by vedl k podpoře aktivit seniorů se přiklonila většina měst a obcí. Možnost „spíše ano“ zvolily především proto, že by záleželo na účelnosti a využitelnosti nabízeného programu a na zájmu občanů se daného programu zúčastnit (12 odpovědí). Možnost „spíše ne“ uvedly obce s malým zájmem občanů o místní aktivity (3 odpovědi).

Z průzkumu bylo zjištěno, že většina měst a obcí milevského regionu určitým způsobem své občany v jejich aktivitách podporuje. Nejčastěji se tak děje prostřednictvím kulturních akcí a podporováním různých spolků a sdružení. Na otázku, zda existují některé okolnosti, které participaci usnadňují nebo naopak znesnadňují, uvedla skoro polovina z dotázaných, že žádné překážky neshledávají. Ostatní uváděly jako možnou překážku nezáměr občanů, nedostatek času nebo financí.

Nejčastěji uváděnou skupinou, která má zájem se spolupodílet na aktivitách v rámci města/obce, byla skupina obyvatel mezi 30 – 60-ti roky. Co se týče zapojování mužů a žen do daných aktivit, je v nadpoloviční většině podíl mužů a žen přibližně stejný. Na vytváření vlastních aktivit však sami občané příliš zájem nemají.

Nejmenší zájem o aktivity v rámci místního společenství mají senioři a mladí lidé do 30-ti let věku. A to i přes snahu ze strany místních samospráv určitým způsobem své občany v jejich aktivitách podporovat. Nejčastěji volenou variantou v otázce, zda se seniorská populace zajímá o problematiku na místní úrovni, byla odpověď „jen zřídka“. Tato odpověď se opět týkala převážně menších obcí. Větší obce a města se se zájmem seniorů o místní problematiku setkávají o něco častěji.

Pokud se tedy senioři o místní záležitosti zajímají a snaží se aktivně problematiku řešit, jednájí nejčastěji sami za sebe. Jedním z důvodů je, že v jejich obci neexistuje žádná organizace, přes kterou by mohli své zájmy projevit. Využívají zejména neoficiálního oslovení starosty obce a zastupitelů. Někteří senioři se také účastní zasedání zastupitelstva, kde své požadavky mohou sdělit osobně. Ve větších obcích a městech senioři využívají spíše možnosti sdělit své požadavky prostřednictvím zástupce některé místní organizace.

Na poslední otázku „Pokud by vaše město/obec měla možnost účastnit se některého programu podporujícího participaci seniorů, využila by toho?“ se zástupci měst a obcí přikláněli k odpovědi „spíše ano“. Ve velké míře se shodli na

tom, že by se nejprve s daným programem museli seznámit blíže a také by záleželo na zájmu místních občanů se na programu spolupodílet.

ZÁVĚR:

Jak jsem již v úvodu práce zmínila, je na seniory pohlíženo spíše jako na pasivní konzumenty zdravotních a sociálních služeb, kteří jsou pro společnost spíše nelehkým břemenem, nežli přínosem. Proto jsem se snažila představit seniory jako spoluobčany, kteří mohou i přes svůj pokročilý věk obohatit naši společnost moudrostí, zkušenostmi a hlavně - svou přítomností.

Teoretickou část jsem využila pro představení stárnutí a stáří jako nedílné součásti našeho života. Dále zde byly zmíněny některé významné dokumenty, související s problematikou stáří, které vznikly především díky oborům geriatrii a gerontologii. Ve třetí kapitole byla nastíněna problematika a možnosti participace. Závěr kapitoly byl věnován participaci seniorů.

Praktická část obsahuje výzkum, s jehož pomocí jsem zjišťovala, zda obce a města v milevském regionu podporují participaci občanů, zvláště seniorů. Dále bylo zjišťováno, zda a jakým způsobem senioři možnosti spolupodílení se na chodu společnosti v rámci místních struktur sami využívají a ovlivňuje-li velikost obce (počtem obyvatel) samotný proces participace.

Ve výzkumu jsem pracovala se dvěma hypotézami, a to:

- H1 - Předpoklad, že staří lidé mají v dnešní době více možností, jak být aktivní a jak se mohou zapojit do chodu společnosti.

Výzkum prokázal, že ač mají senioři v dnešní době více možností, jak se mohou zapojit do chodu společnosti, aktivně ji spoluutvářet, nebo jen naplňovat své individuální potřeby a zájmy, nabízených možností příliš nevyužívají. Nejméně se účastní aktivit v malých obcích. Ve větších městech a obcích se setkávají s účastí starších občanů o něco častěji. Významným pozitivním faktorem pro proces participace je existence některé organizace v místě jejich bydliště.

- H2 - Předpoklad, že organizace, instituce a samosprávy dnes pružněji reagují na požadavky místních občanů

Obce a města se snaží (pokud je to v jejich možnostech) kladně reagovat na požadavky svých občanů. Z průzkumu vyplynulo, že obce nepodporují seniory v jejich aktivitách zejména tehdy, pokud oni sami neprojevují o nabízené aktivity zájem. U malých obcí mnohdy souvisí nezájem občanů s nedostatkem jejich volného času. Další uváděnou překážkou byl nedostatek finančních prostředků v obecním rozpočtu. Samosprávy by však své občany podporovaly rády. O tom svědčí i kladné odpovědi (z celku tvořily 82%) na otázku, zda by se zúčastnily některého programu na podporu participace seniorů. Významný podíl v zapojování občanů do dění obcí a měst mají i různé organizace fungující zejména na místní úrovni.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ:

BECK, U. *Kinder der Freiheit. Wider das Lammento über den Werteverfall*, 17n.
In BECK, U. *Kinder der Freiheit*. Frankfurt 1997.

HARTL, P. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004.
ISBN 80-7178-803-1.

HAYFLICK, L. *Jak a proč stárneme*. Praha: Knižní klub, 1997.
ISBN 80-7176-536-8.

HOLMEROVÁ, I., JURAŠOVÁ, B., ZIKMUNDOVÁ, K. a kol. *Vybrané kapitoly z gerontologie*. 3. přeprac. a dopl. vyd. b.n.: Gerontologické centrum, 2007.
ISBN 978-80-254-0179-8.

KALVACH, Z., ONDERKOVÁ, A. *Stáří: Pojetí geriatrického pacienta a jeho problémů v ošetrovatelské praxi*. Praha: Galén, 2006. ISBN 80-7262-455-5.

MANSFELDOVÁ, Z., KROUPA, A. eds. *Participace a zájmové organizace v České republice*. Praha: SLON, 2005. ISBN 80-86429-53-9.

MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

Nadace Open Society Fund Praha. *Senioři vítáni: sborník případových studií*. Praha: Otevřená společnost, 2008. ISBN 978-80-87110-9.

Naslouchejme jim! Praktický průvodce pro organizování schůzek sociálně ohrožených seniorů. Zruč n. Sázavou: ŽIVOT 90 a CPA. 2007.

Participace a princip partnerství ve veřejných politikách: Sborník z konference.
Praha: IREAS, 2008. ISBN 978-80-86684-53-6.

PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. za kolektiv. *Akademický slovník cizích slov.*
vyd.1.(dotisk). Praha: Academia, nakl. AV ČR, 1998, 2000. ISBN 80-200-0982-5.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem.* Vyd. 2., přeprac., v Portálu první. Praha: Portál, 2004.
ISBN 80-7178-829-5.

STUART-HAMILTON, I. *Psychologie stárnutí.* Praha: Portál, 1999.
ISBN 80-7178-274-2.

TOŠNEROVÁ, T. *Jak si vychutnat seniorská léta.* Brno: Computer Press, 2009.
ISBN 978-80-251-2104-7.

Všeobecná encyklopedie: v osmi svazcích. 2.díl, c-f. Praha: DIDEROT, 1999.
ISBN 80-902555-4-X.

Všeobecná encyklopedie: v osmi svazcích. 6.díl, p-r. Praha: DIDEROT, 1999.
ISBN 80-902555-8-2.

Všeobecná encyklopedie: v osmi svazcích. 7.díl, ř-š. Praha: DIDEROT, 1999.
ISBN 80-902555-9-0.

ELEKTRONICKÉ DOKUMENTY:

CC Systems a.s., celoživotní vzdělávání: Evropské projekty - Socrates : *IT pro osoby starší 50-ti let* [online]. Písek: CC Systems a.s. [cit. 26.01.2010].

Dostupné z WWW: http://www.ccsystem.cz/ccsystem/sep/soc_ict50.php

ČSÚ. *Populační prognóza ČR do roku 2050: Projekce obyvatelstva České republiky* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2009, aktualizováno dne 26.10.2006 [9.11.2009].

Dostupný z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/p/4025-04>

KAPLÁNEK, M. *Formy participace v – PVČ - materiály k přednášce 1.10.2009* [online]. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity. 2009 [citováno 08.03.2010].

Dostupné z WWW: <http://www.tf.jcu.cz/getfile/0ac8b9e8506e9f9e>

KAPLÁNEK, M. *Formy participace v – PVČ - 23.12.2009* [online]. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity. 2009 [citováno 08.03.2010].

Dostupné z WWW: <http://www.tf.jcu.cz/getfile/7079c7b263fafc05>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy; odbor pro mládež: *Bílá kniha Evropské komise, nový podnět pro evropskou mládež* [online]. Praha: 2002 [cit. 11.02.2010].

Dostupný z WWW: <http://aplikace.msmt.cz/DOC/BKkonecnaverze.doc>

MISTERKA, V. *Občanská participace na identifikaci potřeb a cílů partnerství* [online]. Praha: TOPREGION.CZ. © 2003 -2009 NVF [cit. 08.03.2010].

Dostupný z WWW: <http://www.topregion.cz/index.jsp?articleId=1568>.

MPSV.CZ : Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Kvalita života ve stáří) [online]. Praha: odbor 22, aktualizace 01.08.2008 [cit. 13.02.2010].

Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/5045>

MPSV.CZ: Rada vlády pro seniory a stárnutí populace [online]. Praha: odbor 22, aktualizace 29.06.2006 [cit. 13.02.2010].

Dostupný z WWW: <http://www.noviny-mpsv.cz/cs/2897>

MPSV.CZ : Zásady OSN pro seniory [online]. Praha: MPSV, odbor 71, aktualizace 11.05.2005 [cit. 13.02.2010]. Dostupný z WWW:

<http://www.mpsv.cz/cs/1111>

NICM: *Usnesení Rady EU o obecných cílech pro participaci a informovanost mladých lidí* [online]. © 2006 [cit. 13.02.2010]. Dostupný z WWW:

<http://www.icm.cz/usneseni-rady-eu-o-obecných-cílech-pro-participaci-a-informovano>

program Participace: *program Participace* [online]. © 2005-2010 [cit.03.03.2010].

Dostupný z WWW:

http://participace.cz//index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=86

program Participace: *Seminář o participaci mládeže* [online]. © 2004 [cit.11.02.2010]. Dostupný z WWW:

http://participace.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=34&Itemid=60

VIDLÁKOVÁ, J. *Podoby žákovské participace* [online]. Praha : Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2007 [cit. 08.03.2010].

Dostupné na: <http://www.rvp.cz/clanek/229/1675>

ŽIVOT 90 – Zruč n. Sázavou [online]. Zruč n.Sázavou: © 2008, aktualizováno 15.5.2009 [cit.13.02.2010]. Klubová činnost: aktivity pro seniory.

Dostupný z WWW: <http://zivot90-zrucns.cz/index.php/sluzby-a-cinnost-sdruzeni-zivot-90-zruc-nad-sazavou/aktivizacni-programy-pro-seniory/55-klubova-cinnost-aktivity-pro-seniory.html>

SEZNAM PŘÍLOH:

PŘÍLOHA č.1 Dotazník

PŘÍLOHA č.2: Zásady OSN pro seniory

PŘÍLOHA č.3: Ministerská deklarace

PŘÍLOHA č.1 **Dotazník**

Vážený pane, vážená paní,

do Vašich rukou se dostal dotazník, který bude podkladem pro mou bakalářskou práci na téma „Rozvoj principu participace seniorů v organizacích a institucích v regionu Milevsko“. Obracím se proto na Vás s prosbou o jeho pečlivé vyplnění a následné zpětné odeslání.

Předem děkuji za Vaši spolupráci a čas, který věnujete vyplňování tohoto dotazníku.

S pozdravem

Markéta Jarošová,
studentka 3.ročníku Teologické fakulty Jihočeské univerzity.

Při vyplňování dotazníku prosím dodržujte následující instrukce:

1. odpovědi u uzavřených otázek podtrhněte, u každé pouze jedinou variantu
2. u otevřených otázek svou odpověď formulujte co nejstručněji
3. u možnosti „jiné“ vhodně doplňte
4. tento dotazník je anonymní, získané informace nebudou zneužity

DOTAZNÍK:

Ot.č.1) Zajímá se vaše město/obec o možnosti, jak se mohou občané aktivně zapojovat (participovat) do dění, týkajícího se regionální problematiky?

- a) Ano
- b) Ne

Ot.č. 2) Podporuje vaše město/obec nějakým způsobem participaci svých občanů?

- a) Ano
- b) Ne

Ot.č. 3) Pokud ano, jakým způsobem?

.....
.....

Ot.č. 4) Existují některé okolnosti, které vašemu městu/obci usnadňují/znesnadňují podporování občanů v rámci participace?

.....
.....

Ot.č. 5) Do aktivit nebo rozhodování o veřejných záležitostech se ve vašem městě/obci zapojují nejčastěji:

- a) Občané do 30-ti let
- b) Občané mezi 30 – 60 roky
- c) Občané starší 60-ti let
- d) O spolupodílení se na rozhodování a nabízené aktivity nemají občané zájem

Ot.č. 6) Do aktivit nebo rozhodování se zapojují spíše:

- a) Muži
- b) Ženy
- c) Obě skupiny přibližně stejně

Ot.č. 7) Vyhledávají sami občané možnosti, jak se spolupodílet na chodu vaší obce/města?

- a) Ano
- b) Ne

Ot.č. 8) Vidíte zapojování občanů do procesu rozhodování v rámci záležitostí vašeho města/obce jako přínosné?

- a) Rozhodně ano
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Rozhodně ne
- e) Těto možnosti nikdy nevyužíváme

Ot.č. 9) Zapojování občanů do záležitostí týkajících se místní problematiky využíváme:

- a) Velmi často
- b) Často
- c) Občas
- d) Téměř nikdy
- e) Nikdy

Ot.č. 10) Seniorská populace se o otázky týkající se problematiky na místní úrovni zajímá:

- a) Velmi často
- b) Často
- c) Jen zřídka
- d) Zájem neprojevuje nikdy

Ot.č. 11) Pokud se senioři o místní záležitosti aktivně zajímají, snaží se participovat nejméně:

- a) V rámci některé organizace/instituce (klub důchodců, svaz důchodců aj.)
- b) Sami za sebe (jako jednotlivci)

Ot.č. 12) Senioři se nejméně zapojují do jednání o veřejných záležitostech:

- a) Prostřednictvím účasti na zasedání zastupitelstva
- b) Podílením se na procesu plánování ohledně rozvoje města/obce (komunitního plánování a jiné projekty)
- c) Prostřednictvím členství v některé organizaci
- d) Jiné

Ot.č. 13) Existují ve vašem městě/obci nějaké organizace, spolky, které jsou zřízeny a vedeny seniory? (Klub důchodců, Svaz důchodců..)

- a) Ano
- b) Ne
- c) O žádné organizaci, spolku nevím

Ot.č. 14) Pokud ano, o jaký typ organizace se jedná?

.....

Ot.č. 15) Je/jsou tato/tyto organizace pro vaše město/obec přínosem?

- a) Ano
- b) Ne

Ot.č. 16) Pokud ano, v čem?

.....

Ot.č. 17) Podporuje vaše město/obec určitým způsobem tuto organizaci/e?

- a) Ano
- b) Ne

Ot.č. 18) Pokud ano, v čem?

.....

Ot.č. 19) Podporuje vaše město/obec seniory v jejich aktivitách?

- a) Vždy
- b) Většinou ano
- c) Spíše ne
- d) Seniory v aktivitách nepodporuje

Ot.č. 20) Pokud by vaše město/obec měla možnost účastnit se některého programu podporujícího participaci seniorů, využila by této možnosti?

- a) Rozhodně ano
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Rozhodně ne

Ot.č. 21) Účastnilo se vaše město/obec již některého programu na podporu aktivit (participace) seniorů?

- a) ano
- b) ne

Identifikační otázky:

Ot.č. 22) Jaká skupina obyvatel podle věku převažuje ve vašem městě/obci?

- a) Lidé do 30-ti let
- b) Lidé mezi 30 – 60 roky
- c) Lidé nad 60 let

Ot.č. 23) Kolik občanů má město/obec, ve kterém sídlí váš městský/obecní úřad?

- a) 1 – 100
- b) 101 – 500
- c) 501 – 1000
- d) 1001 a více

Ot.č. 24) Tento dotazník jste vyplňoval/a za:

- a) město
- b) obec
- c) městys

ZÁSADY OSN PRO SENIORY

ÚČAST NA ŽIVOTĚ SPOLEČNOSTI

Uznání a respektování stáří, a to nikoli jako nežádoucího a mnohdy obávaného fenoménu, ale jako normální součásti života a období, kdy stále pokračuje rozvoj lidské osobnosti. Starší lidé jsou platnými a cennými členy lidského společenství, které by bez jejich přispění nemělo všechny potřebné dimenze.

PODÍL NA VYTVÁŘENÍ A VYUŽÍVÁNÍ JEJÍCH ZDROJŮ

Starší lidé se podíleli a podílejí na vytváření společenských zdrojů, a mají také proto nezpochybnitelné právo na jejich nediskriminování a využívání.

DŮSTOJNOST

Starší lidé mají právo na důstojnost svého života, a to také a zejména v situaci nesoběstačnosti způsobenou chorobou, zdravotním postižením či chronickou nemocí.

NEZÁVISLOST

Starší lidé se stejně tak jako všichni občané lidské společnosti mohou svobodně a nezávisle rozhodovat o tom, kde a jak budou žít, zda budou pracovat, kdy odejdou ze zaměstnání a budou se věnovat jiným činnostem. Měli by mít možnost žít v takovém prostředí, které je pro ně bezpečné a přizpůsobené jejich potřebám.

PÉČE

Starší lidé by měli mít možnost využívat péči a ochranu rodiny a komunity v souladu se systémem kulturních hodnot, které je vlastní jejich společnosti. Potřebují zdravotní péči, která jim umožní zachovat či navrátit optimální úroveň fyzické a duševní pohody, zabránit nemoci či ji oddálí, a sociální a právní pomoc, které jim pomohou zajistit jejich autonomii, ochranu a péči.

ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ
HOSPODÁŘSKÁ A SOCIÁLNÍ RADA

6. listopadu 2007
ČESKY

EVROPSKÁ HOSPODÁŘSKÁ KOMISE
Ministerská konference EHK o stárnutí 2007
León, Španělsko, 6.-8. listopadu 2007
Ministerská deklarace

**SPOLEČNOST PRO OSOBY V KAŽDÉM VĚKU: VÝZVY
A PŘÍLEŽITOSTI**

1. My, zástupci členských zemí Evropské hospodářské komise Organizace spojených národů (EHK OSN), shromáždění na Ministerské konferenci o stárnutí konané od 6. do 8. listopadu 2007 v Leónu ve Španělsku, znovu potvrzujeme svůj závazek učiněný v Berlínské ministerské deklaraci v roce 2002 naplnit Regionální implementační strategii k Madridskému mezinárodnímu akčnímu plánu pro problematiku stárnutí.
2. Vítáme pokračující prodlužování délky života jako důležitý úspěch našich společností a oceňujeme změny a přizpůsobení učiněná v reakci na stárnutí populace. Současně jsme si vědomi toho, že ve většině zemí regionu EHK OSN rychlý proces stárnutí a počátek poklesu populace v pracovním věku znamenají konec období takzvaného demografického bonusu. To má důležité a dalekosáhlé důsledky pro všechny oblasti života společnosti.
3. Jsme si vědomi značných rozdílů v rychlosti procesu stárnutí mezi zeměmi regionu EHK OSN. Ve většině zemí rychlé stárnutí populace vyžaduje okamžitá opatření. V některých zemích relativně mladá věková struktura populace podle projekcí přetrvává mnoho let, což může poskytnout více času pro přizpůsobení.
4. Členské státy EHK OSN přijaly řadu významných opatření k naplnění 10 závazků Regionální implementační strategie, přestože mnohem více ještě zbývá učinit. Mnoho zemí regionu považuje zlepšení péče o starší osoby, poskytované jak v institucích, tak v domácnosti, založené na svobodné volbě, zvýšení důchodového věku a snížení chudoby ve stáří za úspěchy svých cílených politik. Úspěchy při realizaci Regionální strategie zahrnují také lepší koordinaci různých politik na národní a místní úrovni a užší zapojení občanů do tvorby politiky

související se stárnutím, včetně zapojení prostřednictvím organizované občanské společnosti a vědecké komunity.

5. Zůstáváme zavázáni konečnému cíli dosažení společnosti pro osoby v každém věku, která vychází z respektu k lidským právům, ochraně proti věkové diskriminaci, sociální soudržnosti a rovných příležitostí pro muže a ženy každého věku. Při usilování o dosažení tohoto cíle, potvrzujeme principy nezávislého života, participace, péče, sebenaplnění a důstojnosti, jak jsou uvedeny v Zásadách OSN pro seniory.

6. Zavazujeme se k další podpoře zohledňování (mainstreaming) stárnutí ve všech oblastech politik na místní, národní a mezinárodní úrovni. Tyto politiky by měly být založeny na principech mezigenerační vzájemnosti, spravedlnosti a oboustranné závislosti; musí být komplexní, správně koordinované a genderově citlivé, jako je tomu v případě všezahrnujícího přístupu Regionální implementační strategie. Zavazujeme se k ochraně práv osob každého věku a k zabránění věkové diskriminaci a sociálnímu vyloučení.

7. Prosazování pozitivního obrazu seniorů, včetně podpory prostřednictvím vzdělávacího systému a mediálních kampaní, může velmi zlepšit širší oceňování příspěvků, které starší osoby mohou společnosti přinést. Vyzýváme k iniciativám, které zvyšují povědomí veřejnosti o různých a důležitých přínosech starších osob jejich rodinám a společnosti.

8. Aktivní občanství, dynamická občanská společnost a vzájemná součinnost mezi občany a vládou jsou zásadní pro dosažení společnosti pro osoby v každém věku. Podporují sociální soudržnost, pomáhají překonat věkovou diskriminaci a zplnomocnit starší a mladší osoby k tomu, aby jednaly samy za sebe a pracovaly společně. Potvrzujeme, že příznivé prostředí pro aktivní stárnutí, podpora celoživotního učení, přístup k moderním informačním a komunikačním technologiím a dobrovolnictví a občanská angažovanost jsou klíčové prostředky podpory participace. Uznáváme důležitost podpory participace stárnoucích osob v ekonomickém, sociálním, kulturním a politickém životě jejich společností. Zplnomocnění seniorů a podpora jejich plné participace jsou nezbytné pro aktivní stárnutí a musí být podpořeny adekvátními opatřeními.

9. Zavazujeme se k pokračování našeho úsilí o přizpůsobení systémů sociální ochrany s cílem předcházet a snižovat chudobu a sociální vyloučení a zlepšovat kvalitu života v každém věku. Usilujeme o včasné reformy a politiky s ohledem na udržitelnost systémů sociální ochrany. Ve všech stádiích reformy musí být naším cílem adekvátní standardy důchodů, poskytování zdravotní, osobní a rodinné péče a bydlení. Zdůrazňujeme důležitost tvorby politik, které umožňují prosazování jak ekonomické efektivity, tak sociálního zabezpečení a důležitost rozvoje systémů sociální ochrany s širším a efektivním rozsahem, který by měl být veden potřebami a podmínkami každé země.

10. Zavazujeme se k další podpoře politik, které umožňují lidem dosáhnout stáří v lepším zdraví a bezpečnosti a žít nezávisle a důstojně. Zdůrazňujeme, že k prodloužení života bez zdravotního postižení (disability) a zlepšení kvality života ve stáří se tyto politiky musí zaměřit na podporu zdraví a zdravého životního stylu a na rehabilitaci a zplnomocnění ve všech fázích života a musí zlepšit prevenci, léčbu a péči v případě nemocí spojených se stářím, křehkosti a disability.

11. Vyzýváme k podpoře seniorů, kteří potřebují péči. Uznáváme, že úspěšná strategie péče by měla usilovat o rovnováhu mezi placenou prací a rodinným životem a také mezi péčí poskytovanou různými poskytovateli péče. Koordinace mezi poskytovateli péče, jako je veřejný sektor, soukromý sektor, rodina a občanská společnost, musí být zlepšena. Je žádoucí rozvíjet specifické politiky zaměřené na rostoucí počet lidí se zdravotně podmíněnými problémy. Zavazuje se k rozvíjení lepších, udržitelných sociálních služeb a zdravotní a dlouhodobé péče pro seniory potřebující péči, zejména pro ty, kteří si zvolí zůstat doma a dostávat péči v domácím prostředí.

12. Uznáváme, že přístupnost, důstojnost, standardy kvality a obzvláště ochrana před zneužíváním a zanedbáváním ve stáří představují důležitou výzvu v poskytování péče. Uznáváme a podporujeme také přínos pečovatелů, mužů a žen, pro společnost. Muži a ženy každého věku by měli mít spravedlivý a univerzální přístup ke zdravotní péči a sociálním službám a pomoci v souladu s jejich potřebami a také k zařízením a službám, které splňují schválené standardy. Tyto standardy musí zohledňovat základní princip důstojného zacházení s každým jedincem. Dostatečné veřejné zdroje, silné formální a neformální systémy dlouhodobé péče, specializovaní a citliví profesionálové v oblasti péče a mechanismy zajištění kvality zůstávají zásadními předpoklady pro poskytování kvalitní péče pro všechny.

13. Jsme si vědomi, že v kontextu rostoucí délky života musí být přechody mezi vzděláváním, prací a penzionováním v průběhu života flexibilnější a musí ponechávat prostor pro individuální volbu s ohledem na rodinnou situaci a sociální zabezpečení. Takovýto přístup příznivě přispívá k uvolnění potenciálu mužů a žen každého věku ve prospěch společnosti a současně respektuje jejich seberealizaci jako jednotlivců a působí proti věkové diskriminaci.

14. Ekonomický růst chápeme jako velmi důležitý faktor pro dosažení společnosti pro osoby v každém věku. Abychom podpořili ekonomický růst ve stárnoucí společnosti, měli bychom plně využít zkušeností a schopností, které senioři získali v průběhu života. Starší pracovníci mohou přispět k vyšší produktivitě. Překážky a demotivující opatření bránící prodloužení aktivního pracovního života by měly být odstraněny a pracovní prostředí přizpůsobeno stárnoucím pracovníkům tak, aby ti, kteří si to přejí, mohli pokračovat v práci. Tato opatření by současně přispěla k řešení otázky chudoby mezi seniory. Zdraví a sociální ochrana jsou

důležité faktory pro ekonomický růst a poskytují základ pro delší pracovní život a vyšší zaměstnanost.

15. Zboží a služby, které zohledňují preference a potřeby seniorů, mohou zlepšit kvalitu života a podpořit nezávislý život. Vyzýváme vlády a podniky, aby takovýmto produktům a službám věnovaly pozornost a aby využily příležitostí, které představují pro ekonomický růst a sociální začleňování. Seniorům by měl být poskytnut širší přístup k technologické pomoci a zařízením.

16. Jsme si vědomi, že celoživotní učení a výcvik může přispět k ekonomickému růstu, neboť zvyšuje potenciál mužů a žen přispívat na trhu práce. Současně samotný proces učení podporuje participaci ve společnosti a seberealizaci. Usilujeme o přijetí celoživotního přístupu k učení a o vytvoření prostředí a pobídek, které podporují celoživotní učení a výcvik a vedou ke zvýšení a udržení pracovních míst pro občany každého věku a všechny sociální skupiny.

17. Zavazujeme se k podpoře mezigenerační solidarity jako jednoho z důležitých pilířů sociální soudržnosti a občanské společnosti. Vyzýváme k iniciativám, které zvyšují povědomí veřejnosti o potenciálu mladých lidí a starších osob a které podporují pochopení stárnutí a mezigenerační solidaritu.

18. Jsme si vědomi toho, že velmi nízká porodnost, pokud přetrvá po dlouhou dobu, může v budoucnosti velmi zvětšit problémy spojené se stárnutím populace. Zavazujeme se realizovat politiky přátelské rodině zaměřené na sladění práce a rodinného života a zejména na odpovědnost za závislé příbuzné. Takovéto politiky mohou zabránit poklesu porodnosti na velmi nízkou úroveň a mohou zvýšit zaměstnanost. Osoby odpovědné za péči, z nichž většinu dnes tvoří ženy, musí být podporovány v pečovatelských aktivitách, musí být chráněny před marginalizací v profesních aktivitách a v systémech sociální ochrany a musí jim být nabídnuty informace, výcvik a respektivní péče.

19. Vyzýváme k posílení mezinárodní spolupráce při naplňování Regionální strategie k Madridskému mezinárodnímu akčnímu plánu pro problematiku stárnutí a Leónské ministerské deklarace se zřetelem k situaci a rozdílným potřebám jednotlivých zemí. Oceňujeme výměnu zkušeností a dobré praxe realizovanou v rámci EHK OSN ve spolupráci s Evropským centrem pro sociální politiku a výzkum (the European Centre for Social Welfare Policy and Research) při Organizaci spojených národů a s Mezinárodním institutem pro stárnutí Organizace spojených národů, Malta a s vděčností zaznamenáváme finanční podporu Rakouska, Španělska a Populačního fondu Organizace spojených národů. Doporučujeme, aby monitorovací a realizační aktivity pokračovaly a byly dále rozvíjeny.

20. Jsme si vědomi toho, že výzkum je zásadní pro rozvoj efektivních politik a programů. Udržitelné výzkumné infrastruktury a mezisektorová spolupráce by měly být dále posíleny a rozvíjeny.

21. Uznáváme, že nevládní organizace (NGOs) hrají významnou úlohu v reprezentování lidí a jejich potřeb ve společnosti a mohou tak přispět ke tvorbě politik. Vyzýváme ke spolupráci s nevládními organizacemi.

22. Vítáme dobrovolné příspěvky od členských zemí EHK OSN a od mezinárodního společenství na podporu mezinárodní spolupráce při naplňování Regionální strategie a při výměně zkušeností s jejím naplňováním a monitorováním.

23. Potvrzujeme úlohu EHK OSN ve spolupráci s dalšími zúčastněnými subjekty spočívající v napomáhání členským zemím při naplňování Regionální strategie k Madridskému mezinárodnímu akčnímu plánu pro problematiku stárnutí a Leónské ministerské deklarace.

24. Vyjadřujeme naši upřímnou vděčnost Španělskému království za to, že hostilo Ministerskou konferenci EHK OSN o stárnutí 2007, a za jeho pohostinnost.

ABSTRAKT:

JAROŠOVÁ, M. *Rozvoj principu participace seniorů v regionu Milevsko*. České Budějovice: 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Michal Kaplánek.

Klíčová slova: charakteristika stárnutí / charakteristika stáří / demografický vývoj / význam gerontologie a geriatrie / participace / způsoby participace / participace seniorů

Práce se zabývá participací, zejména participací seniorů. V teoretické části je představeno stárnutí a stáří a prognózy demografického vývoje. Dále je zde zmíněn význam gerontologie a geriatrie, díky kterým vznikly zásadní dokumenty zaměřené na práva a podporu seniorské populace. Poslední část práce je zaměřena na participaci, její formy a možnosti uplatňování. Také jsou zde popsány principy a cíle participace se zaměřením na participaci seniorů. Participace seniorů je tu pro názornost porovnána s možnostmi prosazování zájmů a potřeb mládeže.

V praktické části bylo cílem výzkumu zjistit, zda obce a města v milevském regionu podporují participaci občanů, zvláště seniorů. Dále bylo zjišťováno, zda a jakým způsobem senioři možnosti spolupodílení se na chodu společnosti v rámci místních struktur sami využívají a hraje-li velikost obce (počtem obyvatel) roli v podporování aktivit svých občanů.

Výzkum prokázal, že ač mají senioři v dnešní době více možností, jak se mohou zapojit do chodu společnosti, aktivně ji spoluutvářet, nebo jen naplňovat své individuální potřeby a zájmy, nabízených možností příliš nevyužívají. Nejméně se účastní aktivit v malých obcích. Ve větších městech a obcích se setkávají s účastí starších občanů o něco častěji. Významným pozitivním faktorem pro proces participace je existence některé organizace v místě jejich bydliště.

ABSTRACT:

The Development of the Participation's Principle in Milevsko Region for Seniors

Keywords: character of senescence/character of old-age/development of demography /significance of gerontology and geriatrics /participation/ ways of participation /participation of seniors

This study is aimed to the participation, particularly to the participation of seniors. In the theoretical part, there is a small description of senescence and old-age as well as the prognosis of the possible demographic development. Furthermore; the significance of gerontology and geriatrics is mentioned, because of the fact that these sciences enabled the creation and development of the fundamental documents focused on seniors' rights and support of elderly population. The very last part of my study is focused on the participation, its forms and possibilities of application. Principles and goals of participation orientated to seniors are also described. Moreover; participation of seniors is compared with the youngster's possibilities to enforce their interests and needs.

In the practical part of the study; the aim was to show how villages and cities in Milevsko region support the participation and especially the participation of seniors. There was the research - if and how seniors use possibilities of a co-partnership within the framework of local structures; and (furthermore) if the size of urban places plays important role in supporting citizens' activity.

The research showed that although nowadays seniors have more possibilities to be involved into a society run and co-mold it - or just to satisfy their needs and interests there, they do not take use of this offer so much. Especially little they are involved in small villages. In bigger villages and towns seniors take part in activities a bit more. What is crucial for the process of participation is the presence of some particularly aimed organization in the place of their domicile.